

BUITEN

9e JAARGANG N°. 43

ZATERDAG 23 OCTOBER 1915.

Foto C. Steenbergh.

AMSTERDAMSCHÉ TORENS. DE MONTELBAANSTOREN AAN DE OUDE SCHANS.
IN 'T VERSCHIET DE TOREN DER ZUIDERKERK.

Redacteur: Mr. A. LOOSJES

INHOUD:

DE BLAUWE MUUR, UIT HET ENGELSCHE VAN RICHARD WASHBURN CHILD (12)	BLZ. 506
oud-Poelgeest, door Mr. A. Loosjes, geïllustr.	BLZ. 508—512
Antieke zeep, door G.	BLZ. 509
„PETITE COMTESSE”, (GEDICHT), door J. van Rossem.	510
UIT DE BULGAARSCHE GESCHIEDENS, door S. v. Praag.	510
EETBARE SPONSEN, door G.	511
AMSTERDAMSCH E TORENS, (VERVOLG), door S. Kalff geïllustreerd.	BLZ. 505, 512—513
ROTTERDAM WOONSTAD, door Jac. v. Gils, geïll.	BLZ. 514—515
DE HEILIGE PILLENDRAAIER, door J. H. Fabre, (vert. door G. H. Prinsen Geerligts), geïllustreerd.	BLZ. 514—516
J. H. Fabre † (MET PORTRET).	BLZ. 516

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Men gelieve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseeren aan de Uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74-76, Amsterdam, met de toevoeging: „Voor de Redactie” of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten”. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

De uitgevers verzoeken beleefdijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Tevens gelieve men achter op de foto's duidelijk aan te geven, wat ze voorstellen.

DE BLAUWE MUUR.

Uit het Engelsch van

(12) RICHARD WASHBURN CHILD.

(Geautoriseerde vertaling)

TWEEDE BOEK.

DE AUTOMATISCHE SHEIK.

V. BIJ HET AANBREKEN VAN DEN DAG.

„L AAT zij het u maar vertellen als ze wil”, riep zij uit. En toen, terwijl zij haar gelaat met haar dikke handen bedekte, als om het een of ander vreeselijke verbeeldingspook buiten te sluiten, strompelde zij de boekerij uit.

Ik heb me dikwijls afgevraagd, als die spoken weder kwamen opdagen, zooals ze ook nu hedenavond weder doen, wat die oude meid bedoelde. Toen viel het mij geen oogenblik in, dat er slechts één ding gebeuren kon. Ik had het grootste vertrouwen in Juliana, en inderdaad, zonder veel te denken aan mijn eigen moeilijkheden, bracht ik die lange wake in de boekerij door, het enkel betreurend, dat ik al het schrijnende verdriet, dat zij daarboven alleen in die kamer moest lijden, niet kon wegnemen van de edele, trouwe vrouw, die beloofd had voor altijd de mijne te worden. Voor het eerst, geloof ik, van mijn leven, dat, door opvoeding en overgeërfd instincten, gewijd was geweest, mag ik wel zeggen, aan het welzijn van den naam Estabrook en van mijzelf, voelde ik geestelijk en lichamenlijk zelfs een vreemd hartstochtelijk verlangen een middel ten goede te zijn, niet enkel voor mijzelf, doch in dienst van anderen, en misschien in den dienst van God. Mijn oogen vulden zich met tranen, niet zoozeer van verdriet, als wel door geloof in mijzelf; niet zoozeer uit zwakte als wel uit geestkracht. Ik riep een onbekende macht aan die ik voelde dat dichtbij mij was en mij bestierde.

„Bewaar haar voor ongeluk”, zeide ik luid in die stille kamer. „Bescherm haar. Troost haar”.

Alsof hij het ditmaal begreep, stond de oude hond op en likte mijn hand. Ik besefte nu dat de wind was gaan liggen, en toen ik opkeek, zag ik dat het balkon en de tuin verlicht werden door de bleeke stralen van de morgenmaan, dat de sterren weder helder aan de kalme lucht stonden te flonkeren, en dat de geur van bloemen, die onder het raam hun kopjes negen, de studeerkamer van den Rechter vervulde. De pijp, waaruit de asch op de tafel gevallen was, was toevalligerwijze precies op dezelfde plaats blijven liggen waar hij haar gelegd had.

Het leek mij toe, dat ik onrustig gedroomd had, dat de oude man de kamer niet verlaten had, en toen, toen deze waan ver-

dwenen was, geloofde ik bijna dat hij teruggekomen was, zooals hij placht te doen, als hij in zijn afgetrokkenheid iets vergeten had. Met mijn hart vol van hem, stond ik op, nam de pijp op en stak haar in mijn eigen zak.

Eindelijk was de laatste olie in de lamp opgebrand. De kous flikkerde, knetterde verscheidene malen, en ging uit; doch het verdwijnen van dit licht toonde slechts aan dat de morgen aanbak. De ruit-vakken werden nu licht van het eerste morgenbrak. De ruit-vakken werden nu licht van het eerste morgenbrak. De ruit-vakken werden nu licht van het eerste morgenbrak. Het leek mij, dat nu de tijd gekomen was glore in het Oosten. Het leek mij, dat nu de tijd gekomen was om Juliana niet langer alleen te laten met haar eigen gedachten; zacht ging ik de trap op en even zacht draaide ik de kruk van haar gesloten deur om. Zoo deze al op slot was geweest, zij was dit niet langer; zij week voor mijn zacht, voorzichtig drukje. De opening werd grooter. En toen stond ik een oogenblik lang, ongezien en onbemerkt, op den drempel, en keek naar binnen.

Zij had niet langer dezelfde kleeren aan als waarin ik haar eerst gezien had, want nu droeg zij een gewaad van zachte oostersche zijde, dat, als zij gestaan had, in ruime plooiën van haar schouders tot op den grond zou gevallen zijn. Zij had haar haar losgemaakt, en het viel langs haar rug af in een stroom van bruin en gouden licht. Haar gelaat kon ik niet zien.

Haar rug was naar mij toegekeerd, want zij zat op den grond met haar gezicht naar den haard, in het midden van het vierkant van tegeltjes van oud lavendel en goud, dat langs den haard liep. Zij zat met haar handen tegen de slapen gedrukt, en haar vingers bewogen zich aldoor door het haar boven haar ooren, en, in vreemde tegenstelling met het eerste grauwe daglicht, dat door de witte gordijnen viel, brandde er een spookachtig flikkerend licht in den haard, dat de fijne blankheid van haar schouders, hals, ooren en handen omlinnde met een rand van vuur. Het was een tafereel als van een schoone toovenaar die daar neerhurkte om de booze geesten op te roepen.

„Juliana!” riep ik zacht.

Zij wendde zich om als iemand die men op heeterdaad betrapt bij het verrichten van iets slechts, en terwijl zij zich naar mij toekeerde, boog zij zich ver genoeg op zij, om de laatste overblijfselen te doen zien van beschreven vellen papier, die snel door de vlammen verteerd werden. Het volgende oogenblik was er nog slechts knapperige asch over, die met zacht geritsel om den haard heen dwarrelde, en dan in hoopjes roetachtige vlokken neerviel. Wat het dan ook was dat de Rechter onder zooveel zielepijn had neergeschreven, het was nu vernietigd. En terwijl ik daar in haar oogen stond te staren, zag ik dat de vernietiging ervan eveneens met groote ziele-smart was vergezeld gegaan. Haar gelaatsuitdrukking sprak van afgrijzen, schaamte, angst en schrijnende pijn. Nooit zou ik geloofd hebben dat een gelaat, dat van nature zoo onschuldig en zoo gelukkig was als het hare, zoo verwrongen kon worden door gerijpte, vreeselijke aandoeningen als het hare in de uren die achter ons lagen.

„Julie! Mijn Julie!” riep ik uit.

Als antwoord strekte zij haar vingers naar mij uit in stomme smeeking, haar lichaam volgde, en tot aan mijne voeten kruipende, tastte zij in het rond alsof zij mijn handen wilde grijpen en viel toen voorover, plat op den grond, bewusteloos.

Zoo zij een oogenblik lang al op een in het stof kruipend wezen geleek, onmiddellijk daarop, nog voor ik mij bukken kon om haar op te heffen, was zij weder tot bewustzijn gekomen, na een paar maal diep adem gehaald te hebben; haar oogleden trokken en zij stiet mijne handen van zich af en strompelde overeind.

„Ga heen!” fluisterde zij, van mij terugdeinzend. „Het is ondenkbaar! Ga! Kom nooit weder in mijne nabijheid!”

„Neen—neen—neen!” zeide ik. „Juliana, vertel het me! Wat is er gebeurd? Je bent jezelf niet, zooals je daarnet sprak”.

„Neen”, antwoordde zij. „Dat ben ik ook niet”.

„Ik zeg, dat jij het niet bent, die deze dingen zegt”, herhaalde ik. „Wie dan?”

„Mijn vader. Het is zijn stem. Het is een boodschap van hem. En wat hij geweest is, ben ik. Er is geen andere uitweg”.

Ik was langzaam naar haar toegegaan.

„Vertel me wat het is dat ons bedreigt — dat ons kwaad wil berokkenen. Ik wil niet gelooven dat jij er in eenig opzicht schuld aan hebt”.

„Ik heb er wel schuld aan, omdat hij er schuld aan heeft”, zeide zij, terwijl haar oude zelfbeheersching wederkeerde. „Maar niemand zal er van mij ooit iets van vernemen, neen, Jerry, zelfs jij niet”.

„Hij wilde mij de papieren laten lezen”, zeide ik. „Ik weigerde het”.

Wederom kwam tusschen haar op elkaar geperste lippen een lichte kreet.

„Was je bereid om niet te lezen wat er in stond?”

„Ja”.

Zij ging naar een hoek. Zonder haar blik van mij af te wenden, wrong zij haar handen.

„Waarom heb ik je toch ooit leeren kennen?” fluisterde zij. „Waarom heb ik je toch ooit lief gekregen? O, ga heen, zoolang ik nog kracht heb! Ga heen zoolang ik nog duidelijk inzie, dat je nooit naar mij moogt vragen. Ga heen vóór ik de stem van mijn geweten tot zwijgen tracht te brengen”.

„Je kunt mij niet wegsturen”, zeide ik. „Duizend verborgen verschrikkingen zouden mij in die oogenblikken niet hebben kunnen afschrikken. Behandel je dan zoo mijn liefde voor je? Is je liefde voor mij dan zoo gauw verdwenen?”

Zij huiverde toen ik dit zeide, alsof koud staal haar lichaam doorboord had.

„Ik ben verloren”, riep zij uit. „Ik ben verloren! Meer kan ik niet doen! Beloof me bij je liefde voor me — bij je liefde tot God, — dat je me nooit zult vragen naar die dingen die nu tot asch vergaan zijn in den haard — dat je er zelfs nooit tegen me over spreken zult — in der eeuwigheid niet”.

„Goed — ik beloof het”, zeide ik.

„Dan zweer ik je even plechtig, dat ik een vrouw voor je wil zijn, zoo goed en trouw en liefhebbend als God het me maar wil toestaan”, zeide zij zacht: „en moge Hij mij vergeven voor wat ik doe, omdat ik je liefheb”.

Zij breidde haar armen naar mij uit, alsof zij smeekte in de mijne genomen te worden, en toen ik haar omvatte, viel zij achterover, met haar lichaam in de kromming van mijn elboog, en naar mij opkijkend, bood zij mij haar even geopende lippen ten eersten kus, dien ik haar ooit gegeven had.

VI. DE RONDSLUIPENDE GEDAANTE VERTOONT ZICH WEDER.

Dusdanig was onze verloving, meneer, een verloving, zoo buitengewoon, dat, indien ik mijn aangeboren afkeer van het ongewone had kunnen overwinnen, en reeds eerder gewag had gemaakt van al deze gebeurtenissen, het geweest zou zijn met de overtuiging, dat anderen mij zouden hebben aangezien voor iemand die zich liet meeslepen door zijn fantasie. En toch is het werkelijk alles zoo gebeurd — zijn het alle koude, onopgesmukte feiten, die mij bewezen hebben, dat het avontuurlijke en romantische, dat door sommigen dood gewaand wordt, de wereld nog niet uit is, doch nog steeds in het verborgene bloeit, zelfs in de harten van practische, alledaagsche menschen als ik.

Ook ons trouwen was niet van het geijkte, conventionele genre. Het had plaats een veertien dagen later, zonder eenige feestelijkheid, waarmede dit ceremonieel doorgaans vergezeld gaat. De dood van den Rechter, het feit, dat Juliana geen andere onmiddellijke verwanten had die als haar beschermers konden optreden, en dat mijn eigen vader, wiens genegenheid voor mij steeds eenigszins van kouden, ondemonstratieve aard is geweest, niet alleen mijn keuze goedkeurde, doch ook mijn plan om onmiddellijk te trouwen, al deze omstandigheden begunstigen onze spoedige vereeniging. Bovendien verzekerde Juliana herhaaldelijk in mijn tegenwoordigheid, met een allerliefst glimlachje, dat zij haar eigen hart kende en dat het, wat haar betrof, onnoodig was den voorbereidingstijd nog te verlengen. In die dagen sprak zij mij dikwerf met de grootste liefde over haar vader, niet alsof hij dood was, doch veeleer alsof zijn geest nog in het oude huis verblijf hield. Zij had een van die wondere geesten, die de geijkte, onaangename bijgeloovigheid omtrent den dood van zich werpen en die zich weten te verheffen boven een overspannen verdriet. Wel was ze soms uren achtereen ten prooi aan groote somberheid, en dan geloofde ik in mijn pijnlijke nieuwsgierigheid dat de spookgestalte, die haar op den avond van den dood des Rechters verschenen was, haar weder toefluisterde. Mijn plechtigen eed echter getrouw, vroeg ik haar niets, en steeds maakten eindelijk die sombere stemmingen plaats voor buien van vrolijkheid en aanhaligheid, die bekoorlijker waren dan ik in staat ben te beschrijven.

Dan placht zij te stoeien, naar geest en lichaam, in al de frischheid harer jeugd, met de bekoorlijkste gratie van beweging, en toonde zij weder die sprankelende gestictheid, die steeds een harer grootste aantrekkelijkheden is geweest.

„Ik ben van jou!” riep zij dan, voor mij weglappend. „Kom — pak me als je kunt!”

En dan, als ik haar gegrepen en zij naar mij opgekeken had, en speelsgewijs rimpels in haar neus getrokken had, werd zij plotseling weder ernstig en welden tranen van geluk in haar oogen, en dan liep zij soms nog wel een uur daarna arias door het huis te zingen, zoodat ik meer dan eens de oude Margaret met haar huishoudelijk werk zag ophouden om te luisteren, haar haar oude oogen zag sluiten en zeggen: „God zij geprezen dat hij zoo goed voor haar is”.

Het behoeft u geen verwondering te baren dat ik u van haar vertel, want, zooals gij begrijpen zult als ik u alles verteld heb, sta ik nu voor omstandigheden die, om een zekere reden, de oorzaak zijn geweest, dat ik op haar verliefd ben geworden met een vreemd, nieuw, en zelfs nog sterker verlangen, en die mij voor de noodzakelijkheid stellen om haar te redden uit de klauwen van iets dat haar bedreigt, en welks aard ik niet ken, en haar ten tweeden male voor mij te winnen.

Het eigenaardige feit, gezien in het licht van deze nieuwe situatie, is, dat ons huwelijksleven tot ongeveer een jaar geleden, zoo vreedzaam daar heen ging als maar mogelijk was. Zoo ik in den beginne al geleden had door het feit, dat het mij verboden was te vragen naar of iets te weten van het verleden, hield dit toch spoedig op mij te verontrusten. Ik was blij het te kunnen vergeten, omdat ik alles haatte wat het goed-geordende leven kon verontrusten waardoor de wel-opgevoede families hun positie handhaven.

Wij bevonden dat wij beiden behagen schepten in genoegens die een leven in de buitenlucht en meer intellectuele bezigheden meebrengt, en als wij alleen waren, brachten wij iedere week verscheidene uren door met het lezen van de boeken, die wij beiden mooi vonden, of met het spelen van duetten, waarin ik, daar ik niet erg goed speelde, mijn koude techniek stelde tegen-

over de warmte en uitdrukking van haar voordracht op de violoncel. Inderdaad toonden wij ons in dat samenspeelen als in ons samenleven, want hoewel ik haar liefhad, geloof ik toch dat ik misschien wel eens tekort geschoten ben in die attenties, in die kleine uitingen van genegenheid, waarop sommige vrouwen schijnen te leven. Wat haar betreft, de tijd noch ons huwelijk bracht eenige verandering in haar teweeg. Haar humor, haar zachte, medelijdende aard, haar eenvoud en de afwezigheid van alle gemaaktheid deden haar een breeden kring van haar warm toegedane vrienden verwerven, zoowel mannen als vrouwen. Doch zoo er onder de laatsten waren, die meer intiem met haar trachtten te worden, werden zij steeds zacht teruggewezen: en zoo de eersten een nauwer omgang wenschten, wist zij hen spoedig duidelijk te maken, dat er een hecht bolwerk was opgericht, dat den toegang tot dat begeerde land afsloot.

Tot ongeveer een jaar geleden waren wij gelukkig, geloof ik. Weliswaar, toen de jaren vervlogen en er geen kind kwam, begon Juliana te lijden met die scherpste, die geen ander lijden, hoe groot ook, medebrengt. Het verlangen naar kinderen vervulde niet enkel haar hart en geest, doch was bij haar een instinctmatig hunkeren. In stilte, zonder mij haar verdriet te doen voelen, hield zij vast aan het geloof, dat de gave, die zij het vurigst verlangde, haar niet voor altijd zou onthouden worden. Geen andere wolk leek onzen huwelijksheaven te verduisteren, en inderdaad begon ik eerst langzaam te beseffen, dat er een eigenaardige verandering ingetreden was. Ik meen te mogen zeggen dat deze vreemde verandering meer dan een jaar geleden voor het eerst merkbaar werd. Ik heb bij mijzelf verband trachten te brengen tusschen deze verandering en een ongeluk, dat ten dien tijde gebeurde.

Wij waren van Zaterdag tot Maandag gaan logeeren op het buitengoed der Tencort's in de Sweet Briar-heuvelen, en zeer tegen mijn wensch, dien ik haar, zij het dan ook slaperig had doen kennen, was Juliana tegen zonsopgang opgestaan, was naar de stallen gegaan, had een vurige merrie uitgekozen, had het beest zelf gezadeld, daar de stalknechts nog niet op waren, en was alleen weggereden dwars de natte akkers over. Er was reeds gebeld voor het ontbijt, toen wij den hoefslag van het dier hoorden, en nu en dan even den gelen hals van het paard te zien kregen, evenals Juliana's rijjasje, terwijl zij daar tusschen de zich welvende boomen kwam aanrijden, in regelmatige stijgingen en dalingen.

„Je vrouw is niet bepaald een kalm rijdster”, zeide Jack Tencort tot mij. „Ik moet zeggen, dat ik blij ben dat de merrie eindelijk zich eens in het zweet heeft geloopt, maar ik zou mijn eigen vrouw niet graag — hallo, zij rijdt met haar rechter hand”.

Ook ik zag, dat Juliana's linker arm slap langs haar lijf afhing en toen zij de hijgende merrie onder de poort inhiel, zag ik dat haar lippen verbleekt waren.

„Het spijt me dat ik uw paard zoo heb moeten aanzetten”, riep ze uit, „maar ik had erger haast thuis te komen. Jerry! Kom eens gauw hier, en help me eraf”.

„Wat is er dan?” riep onze gastheer achter mij.

„Om u de waarheid te vertellen”, zeide zij, „heb ik een arm gebroken”.

„Eraf gegoooid?” riep Tencort, terwijl hij op haar rijkleed naar sporen van modder of stof zocht.

Juliana glimlachte dapper.

„Dat is een kwestie heelemaal tusschen mij en de merrie”, antwoordde zij.

U begrijpt, natuurlijk, dat de zaak, niettegenstaande haar luchthartige antwoorden, ernstig was. Ik ben altijd van meening geweest, dat het ergste van de geheele kwestie het feit was, dat er nergens in den omtrek een goede chirurgijn te bereiken was; de plaatselijke dokter, die de beenderen zette, merkte de aanwezigheid van eenige splinters bij den elboog niet op, die door den schok naar boven in eenige spieren gedreven waren, en deze ontzet hadden.

Toen wij weder in stad kwamen, en Nederlinck, de chirurgijn, ontdekte hoever het genezingsproces reeds gevorderd was, zeide hij mij, dat mijn vrouw verscheidene weken lang acute pijnen zou moeten lijden door het opnieuw stellen der pezen en spieren. Twee maanden lang deed hij wat hij kon, en liet toen het overige aan den tijd over.

Juliana leed in stilte. Zij klaagde weinig, maar toch kon ik een merkbare verandering in haar waarnemen. Zij werd onrustig. Ik heb haar uren achtereen een kamer op en neer zien loopen, als een dier in gevangenschap staat, dat terug verlangt naar de wildernis, en aan tafel blijven nadat de anderen reeds naar de bibliotheek waren gegaan om de koffie te gebruiken, en dan zat zij daar maar met haar groote, ronde oogen voor zich uit te staren tot iemand haar aansprak. Haar opgewektheid verdween. De stemmingen die gevolgd waren op het lezen van de post-mortem-geschriften van den Rechter kwamen terug; ook haar uitinkjes van genegenheid, en, naar ik geloof, zelfs de onschuld van haar wezen, verdwenen. Het spook, wat het dan ook was, was weder opgedoemd. Soms meende ik op haar schoon gelaat een uitdrukking van schuld of vrees — den blik van een ziel die door een panischen schrik is aangegrepen, te ontwaren. Zij werd achterdochtig jegens hare vrienden, en trok zich meer en meer van hen terug, soms op zulk een lomp-haastige wijze, dat het mij toeleek dat zij geloofde dat zij op het punt waren het een of ander feit op te merken, hetwelk zij, het kostte wat het wilde, moest verbergen.

(Wordt vervolgd).

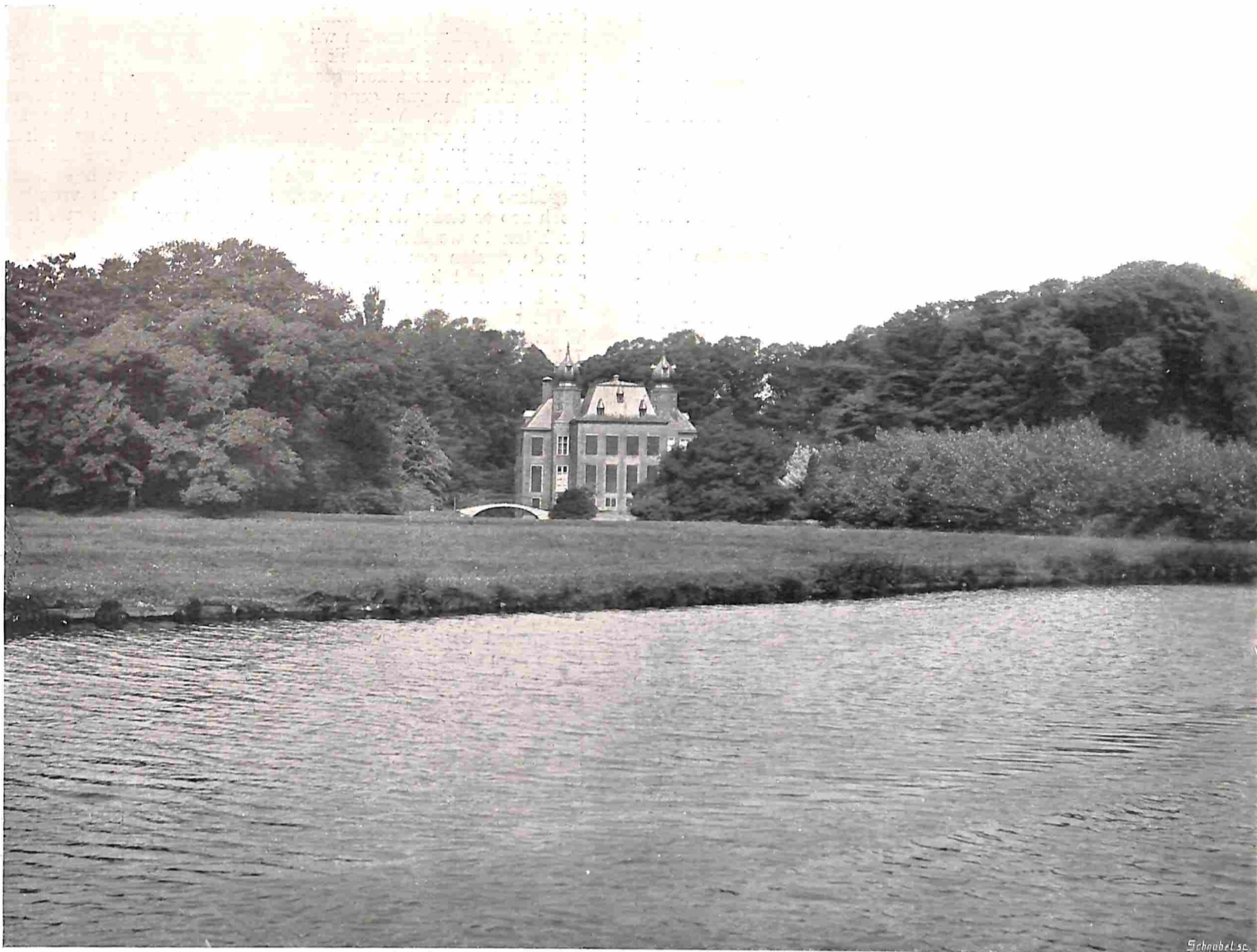

Foto C. Steenberg.

oud-Poelgeest, gezien van den Trekvaart van Leiden naar Haarlem.

OU D - P O E L G E E S T .

HET is te weinig bekend, dat het landschap om de oude Sleutelstad bekoorlijk is in hooge mate, zoo bekoorlijk als een echt Hollandsch landschap maar zijn kan. Het lichtgroene kleed der weiden geeft er de hoofdtint aan, maar wordt slechts zelden eentonig, omdat hier het water, dáár het donkergroen der boomen, een welkome afwisseling biedt. Wie de Kagermeer kent, de Rijn voorbij Leiderdorp of bij de Haagsche Schouw, wie, zich verzettende tegen de tooverkracht die trekt naar zee en duin, zich begaf langs de Vliet, of de lage landen ten noordoosten der stad introk, zal niet erkennen, dat men hier Holland op zijn mooist te zien krijgt? En wie heeft niet wel eens genoten van het uitzicht, dat het Leidsche stationsperron biedt op welige weiden, frisch afstekend tegen de donkerte van Endegeest's bosch op den achtergrond, uitzicht dat door den bouw van het nieuwe Academisch Ziekenhuis helaas verdwijnt? Ik zwijg maar van het aardige dorpje Oegstgeest, dat de laatste jaren veel van zijn landelijkheid verliest en villa-stad gaat worden. Er blijft gelukkig nog genoeg te genieten over in 't „beemrijk oord”, zooals Bilderdijk Leiden's omstreken noemt, in

„de lachende valleien

Die langs uw vrucht'bren grond de vreugde en lust verspreien,
Die 't hart met kalme rust en godenheil doorvliet,”

Maar hoeveel mooier moet het hier in *zijn* tijd zijn geweest, toen tal van luthoven en kasteelen een wijden krans van groen om „'t gezaligd Leiden” vormden! Hoe bedroevend weinig is ons daarvan overgebleven, hoe onmeedoogend zijn ook hier de sloepers aan 't werk geweest! Meer dan zestig buitens zijn er tusschen 1810 en 1870 met den grond gelijk gemaakt of afgedaald tot den rang van boerenwoning!

Ten noorden van Leiden bleven slechts een drietal kasteelen gespaard, of eigenlijk slechts twee, — want de grond van Endegeest werd een verblijf voor krankzinnigen en aan bijna alle zijden omringen de voor deze ongelukkigen bestemde gebouwen het kasteel, dat, uiterlijk tenminste, zijn oude gedaante behield: het huis te Warmond en Oud-Poelgeest

* * *
Poelgeest! Bij het hooren van dien naam maakt zich misschien van enkele mijner lezeressen en lezers een lichte ontroering

meester. Was het geen Aleid van Poelgeest, die lang, lang geleden verradelijk vermoord werd? En was zij niet jong en zeer schoon? Gaarne wil ik uw geheugen oprisschen. Aleid van Poelgeest was een zeer schoone vrouw,

een maagd beminlijk en bemind: de kroon
van haar geslacht: de schoonste waterbloem
van Hollands week moeras

zooals Beets haar in zijn gedicht „Kuser” noemt, die reeds op jeugdigen leeftijd naar 't Hof van Graaf Aelbrecht van Beieren trok, waar zij kamerjuffer bij 's Graven echtgenootte Margaretha werd en door haar bekoorlijkheid al spoedig aller bewondering verwierf, niet 't minst die van den Hertog zelf. Het duurde niet lang, waarschijnlijk reeds tijdens het leven van Margaretha die in 1386 overleed, of de bijna zestigjarige Hertog begon „jongelingsdwaasheden met het bekoorlijke meisje te bedrijven”, zooals Beets in zijn aantekeningen op het hierboven reeds genoemde gedicht het kiesch en toch niet onduidelijk uitdrukt. Met andere woorden, de bekoorlijke Aleid werd zijn minnares. „Nu was niemand aan dat Hof zoo heilig, dat hij er door geërgerd werd”, zegt Bilderdijk 1) maar zij gaf andere ergernis: zij was Kabeldusverre de aanhangers der Kabeljauwsche partij te begunstigen. Dat werd haar verderf: op den avond van den 22sten September 1392 werd zij tijdens een wandeling op het Buitenhof te 's-Gravenhage door eenige Hoeksche edellieden overvallen en vermoord.

Er zijn vele ridders uit het aloude geslacht van Poelgeest gesproten, die een gewichtige rol hebben gespeeld, doch slechts de naam van de ongelukkige Aleid is tot op dezen dag in wijden kring bekend gebleven. Wat wreed tot een eind gekomen schoonheid al niet vermag!

* * *
Een enkel woord over de schoone Aleid leek me hier niet misplaatst, omdat door haar de naam Poelgeest bekend is gebleven en gebleven, maar niet Oud-Poelgeest was het kasteel van haar vader en niet hier, in de onmiddellijke nabijheid van Leiden, zag zij het levenslicht en bracht zij haar kindsheid door,

1) Geschiedenis des Vaderlands IV blz. 3 en 4.

al was het het stamhuis van haar geslacht. Er zijn n.l. drie huizen Poelgeest geweest: Oud-Poelgeest, Groot-Poelgeest en Klein-Poelgeest, de twee laatste in de nabijheid van het Zuid-Hollandsche dorp Koudekerk.

Het nietig overblijfsel van Groot-Poelgeest, eenig muurwerk in de gedaante van een bouwvallig torentje, heft zich nog op uit een somber poeltje bij Koudekerk; wellicht neemt „Buiten” van deze weinig bekende ruïne nog wel eens een afbeelding op en vertelt het van de vele stormen, die over dezen eens zoo machtigen burcht zijn heengegaan.

Van Cleyen-Poelgeest, dat een fraai gebouw kasteeltje moet zijn geweest (zie de afb. hiernaast), is niets meer over; in 1832 werd het met den grond gelijk gemaakt; hier werd, waarschijnlijk in 1365, de ongelukkige Aleid geboren.

Met den bouw van Cleyen-Poelgeest is, vermoedelijk omstreeks 1354, een aanvang gemaakt door Jan van Poelgeest, Aleid's vader.

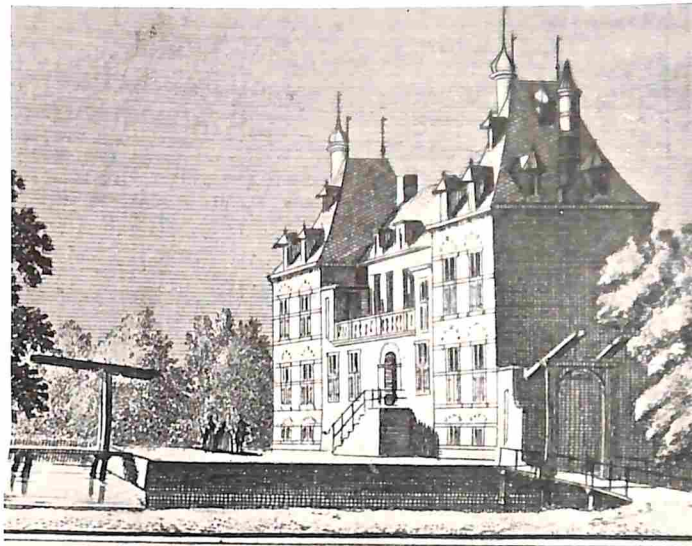
Het stichtingsjaar van Groot-Poelgeest, of liever van het kasteel, dat vroeger op deze plek stond en in den beginne „Huis-te-Hoorne” heette, is onbekend, maar zeker is dat in het jaar 1326 het geslacht Poelgeest in dit slot — of in een op deze plaats nieuw gebouwde kasteel — zijn intrede gedaan heeft, en gedurende meer dan vier eeuwen is daar de hoofdzetel van het geslacht gevestigd geweest.

Oud-Poelgeest „het rechte * * * Huys Poelgeest” volgens Orlers, is, zooals reeds hierboven is gezegd, het stamhuis en op de plaats waar het tegenwoordige kasteel van dien naam staat, hielden de oudste Heeren van Poelgeest hun verblijf.

Van de oudste lotgevallen van den stamburcht is weinig bekend 1). Reeds ten tijde van Karel de Groote had ter plaatse van het tegenwoordige kasteel, bij de samenkomst van poelen en geestgronden, de Utrechtsche bisschop eenig grondgebied, waarop een huis, dat waarschijnlijk tot grondslag gediend heeft voor de versterkte woning, die, blijkens de lijst der goederen van de St. Maartens-kerk te Utrecht, reeds omstreeks 960 den naam „Poelgeest” droeg. Dirk van Poelgeest wordt in 1252 vermeld als leenman en gunsteling van graaf Willem II. Als een nakomeling van denzelfden naam den zetel van het geslacht naar den burcht bij Koudekerk overbrengt, is Oud-Poelgeest reeds in handen van het geslacht der van Alkemade's, dat het tot 1511 bezeten heeft, toen Floris van Alkemade kinderloos overleed. Geheel anders dan van Groot-Poelgeest is de geschiedenis van het stamslot, voor zoover bekend, weinig belangrijk en in hoofdzaak die zijner opvolgende bezitters.

Moet ik u de lange reeks hunner namen noemen? Het zou mij niet moeilijk vallen, maar ik zie uwe gefronste wenkbrauwen, vermeld daarom slechts, dat Oud-Poelgeest, toen ook Alkemade genoemd, in het midden der 16e eeuw geraakte in handen van de familie de Hamal, die buitenslands woonde en het slot liet vervallen. Zeer waarschijnlijk is het verwaarloosde kasteel in 1573 door de Spanjaarden grootendeels verwoest; omstreeks 1600 wordt het op een kaart aangeduid als „het vervallen huis te Poelgeest” en uit een tekening van 1612 blijkt, dat er in dat jaar niet veel meer overeind stond dan de zware muren van drie torens.

In 1617 koopt de Amsterdamsche koopman Cornelis van Lochorst het goed met de „reliquien van het vervallen huys van Alcmade” voor f 30.000; zijn zoon Adam droeg het in 1644 aan den Franschen edelman Constantin Sohier de Vermandois over. Diens dochter Marie Cathérine huwde met een Pruisisch edelman Johann Rautter, heer van Arenstein; zij waren het, die in 1668, op de ruïnes van het oude huis, Poelgeest opbouwden in „Italiaanschen stijl” in den staat, waarin het in hoofdzaak thans nog bewaard is gebleven. 2) Vrij zeker is 't Marie Cathérine geweest, die den bouw heeft bekostigd; haar man was een vrij berooid officier. Het nieuwe buitenverblijf ontving den naam van Johann's heerlijkheid: Arenstein. Toen Constantin in 1670 overleed, bleek hij het goed aan zijn oudsten zoon Nicolas vermaakt te hebben, die er in 1671 bezit van nam.

„HUIS KLEIN POELGEEST, te Koudekerk. 1730.

KLEIN POELGEEST, WAAR ALEID VAN POELGEEST WERD GEBOREN, ZOOALS HET ER UITZAG IN DE ACHTTIENDE EEUW.

standbeeld bij de voormalige Rijnburgsche poort te Leiden tot misverstand aanleiding zou kunnen geven, langzamerhand in onbruik geraakt. Thans is Oud-Poelgeest Alkemade-Arenstein-Boerhaave weer voornamelijk onder den naam van „Poelgeest” bekend.

Van hen, die na Boerhaave „Oud-Poelgeest” bewoond hebben, noem ik slechts Mr. L. C. Luzac, het begaafde lid van de Tweede Kamer, die in 1844 behoorde tot de „negenmannen,” welke het bekende ontwerp tot grondwetsherziening indienden.

De tegenwoordige eigenares van het reeds zeven jaar onbewoonde kasteel is Mevrouw Willink van Bennebroek.

(Slot volgt)

A. LOOSJES.

1) De historische bijzonderheden in dit artikel zijn meerendeels ontleend aan bijdragen in het Leidsche jaarboekje van 1904 en 1907 van Leiden's adj. archivaris W. I. I. C. Bijleveld, die zoo vriendelijk was ook nog enkele andere inlichtingen te geven, waarvoor een woord van dank hier niet achterwege mag blijven.

2) Craandijk zegt, dat het tegenwoordige gebouw van omstreeks 1630 dateert, wat volgens de laatste onderzoekingen dus geheel onjuist blijkt te zijn.

Antieke zeep.

Het gebruik van zeep, — men zou het aan de vele ongewaschen gezichten bij den weg niet zeggen, — is zeer oud.

Men vindt er in de Bijbelboeken reeds gewag van gemaakt en het beste bewijs voor den ouderdom van het zeepgebruik en de deugdelijkheid der zeep uit die dagen werd geleverd bij de opgravingen van het oude Pompeji. Voor achttienhonderd jaren toch werd daar onder de gloeiende vulkaanstoffen mede een zeepziederij bedolven, welke voor eenige jaren werd blootgelegd en waarvan de daar aangetroffen zeep nog door de eeuwen heen haar werking bleek te hebben behouden. G.

Foto C. Steenbergh.

OUD-POELGEEST. HET TOEGANGSHEK.

„Petite Comtesse”.

Wacht mij als het avond is.
Als de wind komt angevaren
Door de wildebogen blären
Vind ik u ter venstermis,
Kind, wanneer het avond is.

In den laten schemerschijs
Als in 't park de heesters doomen
Zullen wij getweeën droomen
In 't prieeltje van jasmijn,
Samen in den schemerschijs.

En het liefste dat ik weet
Zeg ik u met woordjes teeder,
Vlijt gij 't lieve kopje neder
Aan mijn hart, dat nooit vergeet
't Liefste sprookje dat het weet.
J. VAN ROSSEM.

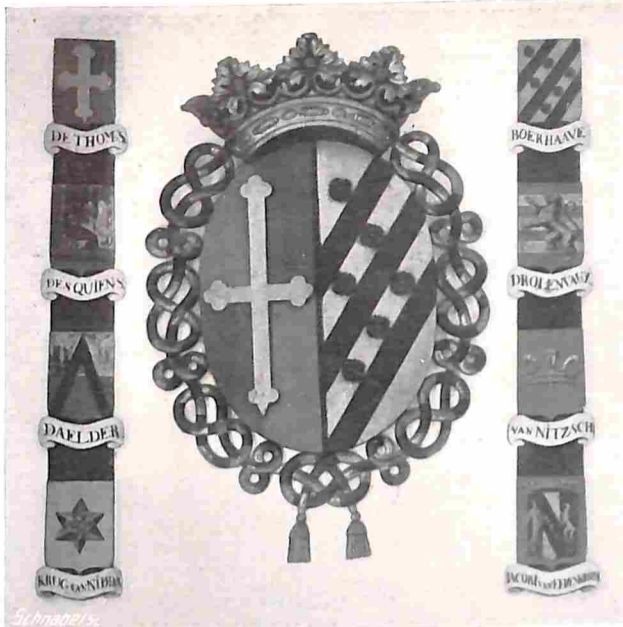
Uit de Bulgaarsche geschiedenis.

OVER de paleisrevolutie, door welke in de Augustusdagen van het jaar 1886 Alexander van Battenberg van de Bulgaarsche troon verjaagd

werd, bezitten we een verhaal van een ooggetuige, die in de onmiddellijke nabijheid van den vorst geleefd heeft. De particuliere secretaris van Alexander Golowine heeft ons iets over deze gebeurtenis medegedeeld.

We dienen ons eerst echter te oriënteren in de situatie van Bulgarije. De Servisch-Bulgaarsche oorlog was juist geëindigd. Deze was niet van langen duur geweest (hij had slechts 14 dagen gewoed) en de Bulgaren waren er zegevierend uit te voorschijn getreden. Ook Alexander had in den roem gedeeld, want in de tweedaagsche slag, die gevolgd werd door de bezetting van Piroet, had hij zelf het opperbevel van het Bulgaarsche leger op zich genomen. Vooral door toedoen van Oostenrijk (toen nog vrede-stichter onder de Balkanstaten) was de verzoening tot stand gekomen, en zoo werd reeds 3 Maart 1886 de vrede van Boekarest gesloten. En nu streefde Bulgarije er naar, ook met Turkije op een goeden voet te komen en ook dit werd bereikt, want bij het Protokol van Konstantinopel werd bepaald, dat de sultan den vorst van Bulgarije als gouverneur-generaal van Oost-Roemelië zou erkennen. Zoo nauw was de vereeniging van Bulgarije en Oost-Roemelië, dat in de Bulgaarsche Kamer tevens afgevaardigden van het nieuwe gewest zouden komen.

Maar al was nu ook de buitenlandsche strijd voor een wijle bijgelegd, de binnenlandsche troebelen hielden niet op. En de ontevreden vonden steun bij Rusland. Maar toch hield de Koning goeden moed en geloofde dan ook in allen ernst, dat de zaken een betere keer zouden nemen. Hieruit is het dus ook te

oud-POELGEEST.

WAPENBORD IN DE „BILJARDKAMER” MET WAPENS VAN VERSCHILLENDE BEWONERS VAN HET KASTEEL. IN HET MIDDEN DE WAPENS VAN DE THOMS EN BOERHAAVE.

verklaren, dat de Koning, naar het getuigenis van zijn secretaris, zich den 5en Augustus 1886 kalm ter ruste begaf en dien secretaris door een onderofficier mede liet deelen, dat er geheel geen gevaar dreigde. Deze houding van den Koning is tekenend want op dit oogenblik had het gevaar voor hem reeds grooten omvang aangenomen.

Zijn eigen lijfwacht stond toen al op het punt om hem te verraden. En dit gebeurde dan ook. Het zoogenaamde Strumsky regiment rukte naar Sofia en wist door een list degenen, die den Koning trouw gebleven waren, te ontwapenen. Ze deden het namelijk voorkomen of zij manoeuvres uitvoerden en zij beweerden, dat het voor die manoeuvres noodzakelijk was, dat de troepen van de hoofdstad hun wapenen uitleverden. Toen het eenmaal zoo ver was, riep de chef van de militaire school, majoor Grueff, de manschappen te samen en deelde hun mede, dat vorst van Battenberg zijn rijk aan de Duitschers en Engelschen had verkocht en dat hij daarom moest worden afgezet. Vooral de cadetten geraakten door deze redevoering in geestdrift. Zij waren het anders juist geweest, die van Alexander steeds welwillend-

heid hadden genoten, maar op dit oogenblik vergaten zij het verleden. Men ging er nu toe over het paleis te omsingelen en men zorgde er bovendien goed voor, dat de woningen van hen gesurveilleerd werden, van welke men vermoeden kon, dat ze den koning trouw gebleven waren. In het paleis zelf werd de commandant Safiroff voor een flinke som omgekocht, zoodat het binnentreden met geen verdere moeilijkheden gepaard ging. Onder hen, die ook in dit oogenblik hun trouw aan den koning bewaarden, behoorde een officier, Dimitri geheeten. Toen hij de gewapende macht het paleis zag binnenrukken, snelde hij naar de slaapkamer van den koning, wakte dezen en reikte hem een revolver aan. De vorst weigerde echter deze aan te nemen onder de juiste opmerking, dat hij hiermede toch niets tegenover de groote macht vermocht. Hij wierp zich in een paar kleedingstukken en wilde de deur uitgaan, welke naar den tuin voerde, maar hij bevond, dat deze door een wacht was afgezet, welke ook hem, den koning er niet doorliet. Hij snelde nu naar een hogere verdieping en hoorde van daar af duidelijk roepen: „Naar beneden met hem”.

Met de handen in de zakken begaf de vorst zich nu naar de opstandelingen, maar deze meenden uit zijn houding te moeten afleiden, dat de koning een geladen revolver in zijn zak hield. Een van hunne aanvoerders, Radko Dimitrieff, snelde op Alexander toe, greep hem beet en riep: Geef den revolver over, en toen al bleek, dat hij in zijn zak geen dergelijk wapen had, begon men den koning te fouilleeren. Men drukte hem een revolver tegen zijn voorhoofd, de bajonetten raakten zijn borst en onder die omstandigheden moest Alexander het zich laten welgevalven, dat men hem heelemaal doorzocht. Een zelfde lot onderging 's konings broeder, prins Frans Joseph.

Nu werd door de opstandelingen een plechtige verklaring afgelegd, dat Alexander van den troon vervallen was verklaard, maar hiermede was men nog niet tevreden. Men wilde namelijk, dat Alexander zijn eigen vonnis zou onderteekenen en dus zelf schriftelijk verklaren zou, dat hij niet langer aanspraak maakte op den troon van Bulgarije. Rusko Dimitrieff ging het boek halen, waarin de bezoekers gewoonlijk hun naam inschreven en wilde een formule neerschrijven, die de koning dan moest onderteekenen. Maar Dimitrieff was zoo dronken, dat het hem niet gelukte die zinnen neer te schrijven en dus moest hij dit overlaten aan een van de cadetten.

Gedurende al dien tijd bedreigde men Alexander met een revolver. De koning deed vergeefs een beroep op personen, die hij om zich heen zag en tegen welke hij vroeger een groote welwillendheid had betoond, zij bleven volharden in hun vijandschap. Toen het oogenblik van teekenen nu daar was, weigerde de koning dit te doen. Hij schreef slechts neer: „Bog da spasi sa winagi Bulgaria”. (God behoeft Bulgarije voor altijd). Nu voerde men den koning naar het ministerie van oorlog en vandaar reed men in twee phaëtons in de richting van Orhanie (ten Noorden van Sofia). De behandeling die den koning bij deze tocht ten deel viel was werkelijk beneden alle kritiek en een van de Russische beampten, Kessiakoff, ontzag zich niet, den koning in het gezicht te spuwen.

De verjaagde vorst kwam op zijn jacht naar Orhanie in het wijderd ligt. Men bedreigde hem met den dood voor het geval hij pogingen in het werk zou stellen om te ontvluchten terwijl hem ook verboden werd zich met menschen te onderhouden, die op feestelijke wijze het vertrek van den koning. Op initiatief van den Metropoliet Clemens werden de kerkklokken geluid en de geloovigen spoedden zich naar de kerk. Maar toch was er maar

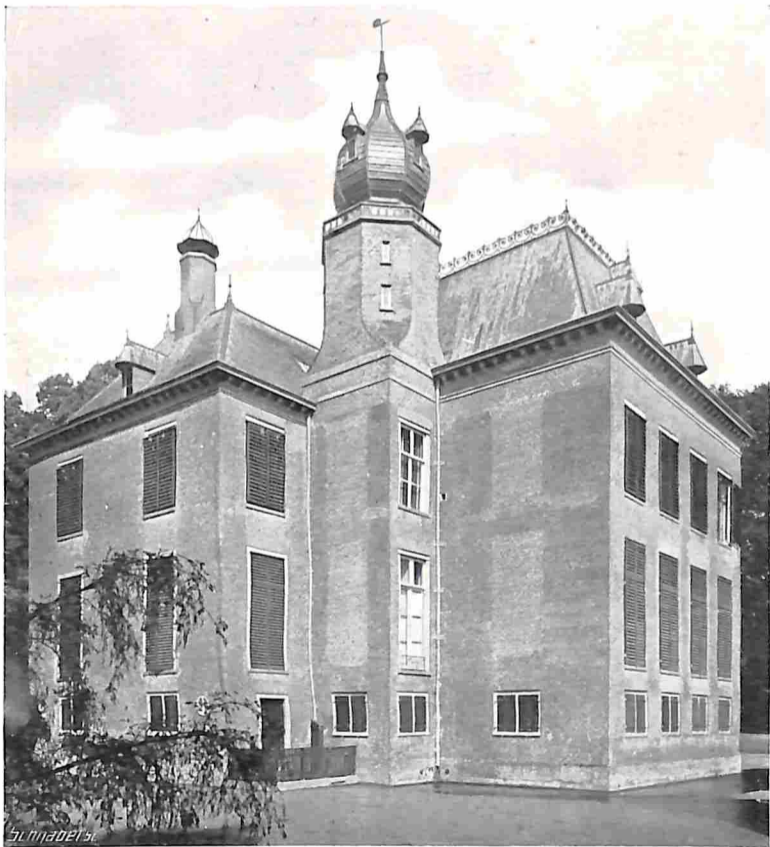

Foto C. Steenbergh

oud-POELGEEST, VAN HET ZUIDEN GEZIEN.

heel weinig werkelijke vreugde. Ten eerste heerschte nog alom schrik, daar men niet wist, wat er eigenlijk gebeurd was, en bovendien was Alexander nog wel altijd zoo geliefd, dat men zijn vlucht niet door een eeredienst in de kerk vieren wilde. Dus zon men op middelen om het aantal kerkgangers op kunstmatige wijze te vergrooten. Men kocht ten dien einde tal van arbeiders om en gaf hun een som, veel grooter dan hun dagloon. Voor dit geld behoefden zij slechts de dankdienst in de kerk bij te wonen. Na het einde van deze plechtigheid begaf de stoet zich naar het Russische consulaat.

De Russische zaakgelastigde Bagdanoff verscheen met Clemens en enkele andere hooge dignitarissen op het balkon en op bevel van Clemens viel het volk op de knieën. Bogdanoff zei de verzamelde menigte de hulp van den Czaar toe, bij alles wat nog gebeuren zou.

Ondertusschen verwijde Alexander nog altijd in het klooster Bukovsky. Men gaf hem hier een kleine smerige kamer. Op de wanden van dit vertrek kan men nu nog een inschrift vinden, dat wel gedeeltelijk verbleekt is, maar dat toch nog vrij duidelijk te lezen geeft: „Alexandri primi Bulgariae principis gloriosi sui populi Augusti amore promoti sed turpiter abrepti in Sancti Michaelis Archangeli Monasterio IV — XXI die et sequente nocte Augusti mensis MD CCCLXXXVI in carcere detenti ad memoriam ejus rei dandam”, d. i. geschreven ter herinnering aan Alexander I, de roemrijke koning van Bulgarije, die gekozen werd door de liefde van zijn volk, maar smadelijk verdreven werd en die gevangen heeft gezeten in het klooster van den Aartsengel St. Michaël van den 9—21 Augustus 1886.

Na dit verblijf van eenige dagen in het klooster voerde men den koning naar Tratza. De behandeling bleef even slecht, zelfs aan voldoende voedsel liet men het hem ontbreken. In Ratora dacht Alexander er een oogenblik over te ontvluchten. Hem werd van bevriende zijde een stoomschip aangeboden, dat hem naar Roemenië zou brengen, maar op het laatste oogenblik aarzelde Alexander toch nog dit uit te voeren, daar hij te bang was door zijn bewakers gesnapt te zullen worden.

Men bracht den koning en zijn broeder nu op het jacht „Alexander” waarmee men de Donau over moest. Zij beide werden in een duffe kajuit gevoerd, alle deuren en vensters werden gesloten en onder bedreiging van gedood te zullen worden, verbood men hem zelfs het spreken met zijn bewakers. Eindelijk kwam men te Reni aan en hier werd Alexander in handen gesteld van de Russische beampten, die hem als een politiek misdadiger behandelden.

De invloed, door welke Rusland de verdrijving van Alexander had weten te bewerken, duurde maar betrekkelijk korten tijd. Vooral in de kleinere steden staken spoedig zij het hoofd op, die Alexander trouw gebleven waren. Het georganiseerd verzet tegen Rusland ging vooral van de stad Philippopol uit en hier was het vooral een zekere Veltchea, die krachtig ijverde voor het terugroepen van den koning. De contra-revolutie nam steeds grooteren omvang aan. Proclamatie na proclamatie verscheen en het volk verlangde met alle geweld, dat men Alexander weer zou vrij laten.

Dit gebeurde dan ook en zoo kon Alexander terugkeeren. Hij nam zijn reis over Oostenrijk, waar hij in verschillende steden zeer hoffelijk ontvangen werd. Zoo was meer in het bijzonder zijn intocht in Lemberg een ware triumphtocht. 's Avonds organiseerde men voor zijn hotel een groote fakkeltocht en hij kreeg uit alle deelen van Europa telegrammen met de hartelijkste gelukwenschen.

Bij zijn tocht door Roemenië genoot de koning nog meer eerbewijzen, want hier nam niet alleen de bevolking er aan deel, maar voegde de regeering er ook het hare aan toe. Het toeval wilde dat hij met hetzelfde jacht, waarop hij eenigen tijd geleden als gevangene was behandeld, de Donau afvoer. Nu was het rijkelijk met bloemen en vlaggen getooid en zoo kwam hij te Rustschuk aan. Met ontbloot hoofd betrad Alexander, omringd door een groote volksmenigte, den Bulgaarschen bodem. In letter-

OU D-POELGEE ST.
HET WAPEN VAN JONKHEER GERRIT VAN POEL-
GEE ST, HEER TOT ALKEMADE.

lijken zin werd hij door het volk naar het paleis gedragen, en hier sprak hij zijn onderdanen toe. Maar nog in Rustschuck ontving hij een telegram van Alexander van Rusland, waarin deze zijn besliste ontevredenheid uitsprak over den stap, door Battenberg ondernomen en waarin hij verklaarde, dat hij het voor het belang van Rusland niet wenschelijk achtte, dat Alexander naar Bulgarije teruggekeerd was.

Toch liet de vorst zich niet afschrikken en vertrok eerst naar Philippopol, waar hij natuurlijk bijzonder hartelijk ontvangen werd om later naar Sofia te reizen. Op den weg hierheen ontkwam hij nauwelijks aan een spoorwegongeluk en er is alle reden om te gelooven, dat hier iets anders dan toeval in het spel was. Ook de ontvangst te Sofia was zeer hartelijk, zoo hartelijk zelfs, dat Alexander zich de uitspraak ontvallen liet: „Gisteren verkocht men mij en vandaag kust men mij weer de handen.”

Spoedig bleek echter, dat de contra-revolutionaire stroomingen er niet zoo sterk waren als men aanvankelijk gemeend had en dat vooral de Russische invloed nog altijd overheerschend was. Het kan als een verdienste van Alexander worden aangemerkt, dat hij zich niet door den schijn verblinden liet, maar dat hij zelf inzag hoe wankel eigenlijk zijn troon stond. Dit dreef hem er dan ook toe reeds na enkele dagen toch maar definitief afstand te doen. Den 7en Sept. 1886 verklaarde hij in een manifest aan het Bulgaarsche volk, dat hij het voor de vrijheid van Bulgarije beter achtte indien hij weer vertrok en hij benoemde in dit manifest Stambuloff, Karaveloff en Mutkuroff tot regenten. En onder roerend afscheid van hen, die hem trouw gebleven waren, vertrok hij uit Bulgarije om speedig daarna in het Oostenrijksche leger dienst te nemen.

Overneming verboden.

S. v. PRAAG.

Eetbare sponzen.

Een der opmerkelijkste voorbeelden hoe de natuur overal voorziet is de behoeften der levende schepselen, leveren de eetbare sponzen in Ecuador op. Op de vlakke, lage landen van deze republiek verschijnt deze plant telkens in den regentijd, groeit verbaasd snel en doet denken aan rankende pompoenplanten. De vruchten ervan, die sappig en vleezig zijn, worden gegeten, doch ook ingezameld om ze te drogen. Ze bestaan van binnen uit een fijn netwerk van vezels, waartusschen de zwarte zaden, net als bij watermeloenen, verscholen zitten. Men heeft de droge schil der vrucht dan slechts te verwijderen, het netwerk wordt uitgewassen en van de pitten ontdaan, waarna de spons voor het gebruik gereed is.

Zoowel voor het wasschen van vaatwerk als in het bad vervangt deze eens eetbare spons geheel die uit de dierenwereld en het gebruik ervan is zeer algemeen. G.

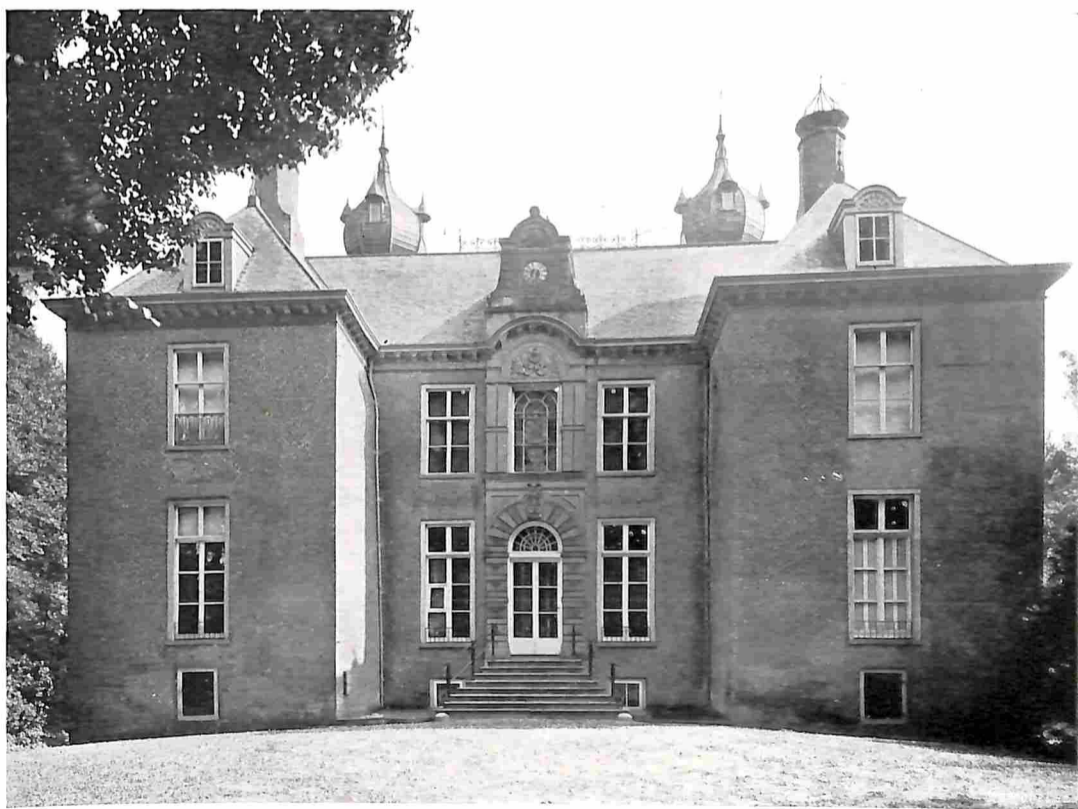
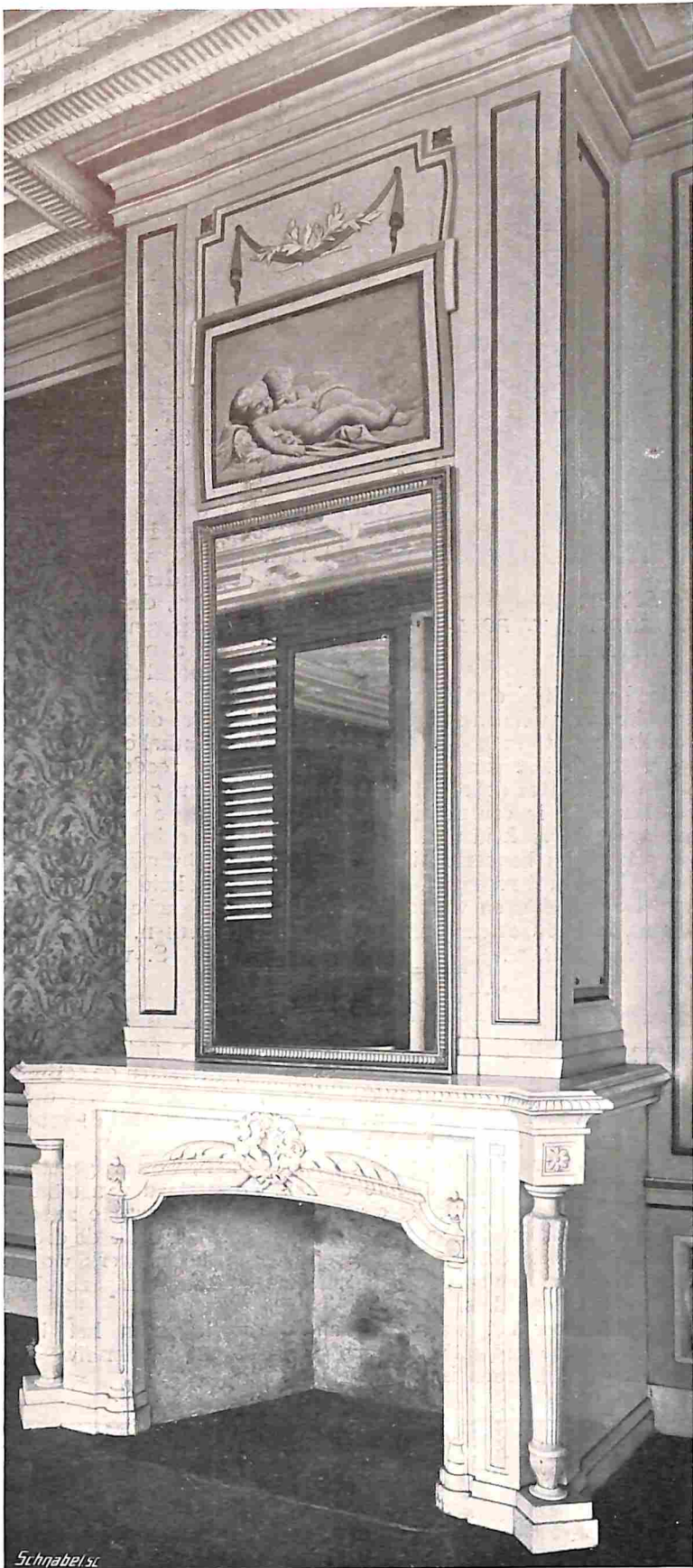

Foto C. Steenberghe.

OU D-POELGEE ST, VOORZIJD E.

Schnebel'sc

Foto C. Steenberg.

OUD-POELGEEST. SCHOORSTEEN IN DE GROOTE ZAAL.

AMSTERDAMSCHER TORENS

(Vervolg).

ZOO de Oudekerkstoren den voorrang bezat in zake aloutheid, de Westertoren was hooger, en als zoodanig meer eene stedelijke glorie, gemeenzaam aan heel de burgerij. Reeds zijn bijnaam Lange Jan getuigde voor zijne populariteit. De dichter Daniël Willink zong in de *Amsterdamsche Buitensingel* zijn lof met de regels:

De Westertoren, fraay gebouwt,
Staat met Stads wapen hier te pronken.
Hyorst een kroon van louter goud,
Door Maximiliaan geschonken —
Hy spiegelt zyn gekroonde kruin
In 't nat der heerlyke wolken,
En ziet van daar de blanke duin,
Het Meer en Veen en waterkolken,
Terwyl hy als een zonnenaald
Zo prachtig staat de Stadt te sieren,
En voor de wandlaars sierlyk praalt,
Die langs dees Buitensingel zwieren.

De Westertoren was niet zoo hoog als onderscheidene andere torens in het land, als de Dom van Utrecht b.v. en de Martinitoren te Groningen. Hij kwam met eene afmeting van 299 voet

eerst de achtste in de rij. Maar hij was de hoogste toren van Amsterdam, en dit was voldoende, te samen met de gunstige ligging, om hem in de waardeering der burgerij den voorrang te verleen. Daarbij kwam dat zowel kerk als toren de schepping waren van den vermaarden bouwmeester Hendrik de Keyser. Hoewel reeds in 1620 de eerste steen van de kerk (eene basiliek) was gelegd, en elf jaren later de eerste preek daarin gehouden kon worden, de toren werd niet voltooid vóór het jaar 1638. De „bouwheer” zelf beleefde die voltooiing niet: hij stierf reeds in 1621. De afwerking geschiedde ook naar een geheel ander ontwerp dan het zijne, vermoedelijk naar dat van Jacob van Campen. Het benedengedeelte bestond uit gebakken en gehouwen steen, en werd door eene balustrade bekrond. Daarboven verhief zich een tusschenstuk van gehouwen steen met Toskaansche muurzulen op de hoeken, door vazen versierd. Hooger op was de toren van hout, met lood gedekt, de hoeken in Griekschen stijl gedecoreerd. Wagenaar noemde hem niet alleen de hoogste, maar ook de fraaiste van de Amsterdamsche torens. Hij prees de sierlijk bewerkte kolommen op de hoeken, tusschen welke het stedelijk wapen zich aan elke zijde vertoonde; voorts de verhouding tusschen de drie transen of omgangen, de Roomsche keizerskroon op den top en het speelwerk.

De drie luiklokken waren versierd met het stedelijk wapen, de blaazenen van burgemeesters en opschriften, die van den vromen zin van het voorgeslacht getuigden. Op de grootste las men in rondschrift:

„Zo menigmael gy hoort den helderen klokkeslagh gedenckt aendachtelyk aen uwen jongsten dach”.

Lange Jan was echter soms den tel kwijt. 't Gebeurde eens dat het uurwerk 43 slagen welgeteld over de stad liet beieren, en het stond toen haast gelijk met eene boetedoening om de vrome vermaning van den klokkegieter op te volgen en 43 maal aan zijn jongsten dag te denken. De tweede klok droeg het opschrift:

„Het onrust van den tyt rust nimmermeer de tyt verkeert maer nimmer keert hy weer”.

Op de derde las men:

„De klok verweck onse aendacht door het oor 't geloof in Godt verkryght men door 't gehoor”.

De wijzerplaten bezaten de grootste afmeting, nl. 3.70 M. (Zij worden thans door die van den Beurs-toren, met eene middel-lijn van 4 M. overtroffen). Het carillon bestond uit 32 klokken, door Hemony gegoten. In den loop des tijds echter ging bij sommigen daarvan de zuiverheid van toon sterk achteruit, hetgeen aan de omwonenden vaak reden tot klagen gaf. Een waarnemer vergeleek het geluid eens bij dat van een mislukte doodsklok. Door sommige schrijvers werd de makelij dier klokken toegeschreven aan Jan Adriaansz. Leegwater; de gedeeltelijke vernieuwing en verbetering aan Hemony. Ook over de hoogte bestond verschil in de opgaven; de 299 voet des eenen krompen bij den ander tot 261 voet. Doch zeker was de toren hoog genoeg om veel wind te vangen, meer dan eenig ander hoog gebouw binnen de stad. Menigen storm had hij te verduren, en niet altijd zonder schade. In 1654 b.v. knapte het kruis met appel en weerhaan af, en kwam neer op het dak van de kerk en op het kerkhof, dat zich destijds nog om het gebouw bevond. De appel, welke een inhoud van 7 ton water had, was doormidden gebroken, de ijzeren stang in drie stukken. Gelukkig zag de 17de-eeuwsche burgerij in dien val geen boos voorteken, en de schade was spoedig hersteld. Ze zou grooter geweest zijn, had de stormwind de groote slagklok boven den derden omgang naar omlaag geworpen, want dit gevaarte woog niet minder dan 15.000 pond. Later werd de toren door den bliksem getroffen, die echter geen andere schade aanrichtte dan dat een zware bal van den ondersten omgang werd afgerukt en weggeslingerd.

Kerk en toren hadden het voordeel, op een ruim plein te staan, zoodat ze van alle kanten goed te zien waren. Beiden waren afgebeeld op de schilderij van Jan v. d. Heyde, die in de kamer der kerkmeesters hing, en op eene andere van denzelfden meester, welke in de Wallace collectie te Londen terecht kwam. In den loop der jaren werd echter vastgesteld, dat de toren niet meer loodrecht stond. De afwijking werd sedert gecontroleerd door een buiten den toren opgestelden theodoliet; de waarnemingen leerden dat die afwijking uit den verticalen stand althans niet toenam.

Enmaal beleefde de Westertoren een dag van glorie. Dat was tijdens de Juliana-feesten, toen het lid der feestcommissie prof. Fabius op den inval kwam het grijze gevaarte over de gansche hoogte door electrisch licht te illumineeren. Dit denkbeeld werd ook uitgevoerd, zoodat de burgerij het zeldzame schouwspel genoot, de Keyzers gewrocht als een reusachtige vurige naald tegen den nachtelijken hemel te zien afsteken. Het gebeurde toen, dat in naburige gemeenten zieken uit hun woning werden gedragen naar een plek, vanwaar zij de zeldzame illuminatie konden zien: een schouwspel dat hun eene hooge voldoening gaf. Zoodat de Westertoren dien avond als ziekentrooster fungeerde, en met succes.

Over de schoonheidslijn van den onverlichten toren echter waren de meeningen ten allen tijde zeer verdeeld. Velen verschillen in dit opzicht aanmerkelijk van den lokalen geschiedschrijver, Jan Wagenaar, en ook van den lokalen lofdichter, Daniël Willink. Aldus de auteur van „twee extra-lieve gedichtjes”, getiteld „De Westertoren” en „Berijmd verzoek aan Amstels stadsbestuur omtrent den Westertoren”. Ook het gebrekkige carillon met z'n valsche klokken wekte de ergernis van dezen hekeldichter, en gaf hem o.a. de regels in de pen:

'k Verzeke u, zoo waar ik leef,
'k Wou dat hij stom voor eeuwig bleef,
Ons nimmer weer kwam storen;
Zoo ik mijn wensch eens krijgen mocht,
Dan werd voor afbraak straks verkocht
Die dure Westertoren.

Ouder dan deze Lange Jan was de Montelbaanstoren, gegroeid uit een der oude stedelijke versterkingen.

Sedert de Gelderschen bij hun inval van het jaar 1512 een groot aantal vaartuigen bij de buitenwijk Lastaadje verbrand hadden, was dit punt door de regeering versterkt met een „aanzienlijk blokhuis”, 't Huis te Montelbaan genoemd. Doch men schreef ook Monkel- of Montenbaan, en die benaming gaf aanleiding tot tal van gissingen. De afleiding van Alva of Alba onhoudbaar, terwijl die van lijnbaan altijd nog de vraag open liet, hoe dat Montel er voor kwam. J. ter Gouw schreef er over:

„De vertelling van de vier heemskinderen en van dien Reinout, die dat schoone en sterke kasteel van Montelbaan bouwde, was hier van ouds zeer populair. Men kan nog tegenwoordig de vier heemskinderen aan meer dan een gevel afgebeeld zien. Zou 't mogelijk zulk een afbeelding, of wel die van Reinout van Montelbaan alleen zijn geweest, die den naam aan den toren gegeven heeft? En wellicht is hier nog een meer bepaalde toespeeling te ontdekken. Reinout bouwde zijn kasteel Montelbaan aan de Gironde om zijn land te beveiligen, „opdat kwame Karel de wijdvermaerde daarvoor met heel zijn heir, hij in honderd jaren het minste leed niet konde doen”. Evenzoo bouwden in 1516 de burgemeesters van Amsterdam hun Montelbaan aan het IJ om hunne stad te beveiligen tegen de „oude vianden des graefscaps van Hollant” — opdat, kwame Karel (van Gelre) de wijdvermaerde en wijdgevreemde, daarvoor met heel zijn heir, hij ook in honderd jaren het minste leed niet doen konde”.

Het Huis te Montelbaan werd gesloopt, maar de naam ging over op een perceel, dat eene afbeelding van het blokhuis als uithangbord of gevelteeken bezat en later door het gepeupel geplunderd werd. Vondel gewaagde er van in zijn *Rommelpot van 't Hanekot*:

Het geviel dat grauwe geusen
Wonnen 't huys te Monckelbaen.

Na het jaar 1512 werd op de fundamenten van het gesloopte blokhuis de toren gebouwd, tot beveiliging van de Lastaadje, die eveneens met den naam Montelbaan bedeed werd. Bij de uitlegging der stad in 1605 werd die toren verhoogd. Hij kreeg een nieuwe spits en als windwijzer een gewapenden Meerman of Zee-ridder, naar 't schijnt omdat hij tegenover de werven der Admiraliteit en O.I. Compagnie stond, waar toen de echte meermannen werden uitgerust. Voorts werd de toren voorzien van twee slagklokken en vier uurwijzers, zoomede van een „doorluchtig en zinlyk bovenwerk”. In die herboren gedaante strekte hij de stad tot sieraad; Daniël Willink herdacht hem in zijn *Buitensingel* met de regels:

En Montelbaan, die eerst de wacht
Der voorstad styfde aan de

Lastaadje,
Daar schuur aan schuur, by dag
en nagt,
Stondt vol van allerley pakkaadje.
Die nu zyn hoogverheeye kruin
Ten hemel beurt, enz.

In 1537 bekwamen de regenten van het St. Pietersgasthuis verlof om een scheepskraan te plaatsen op den „toorn van Montelbaan” ten dienste van den handel, want in de steeds aangroeiende stad werd aan de Lastaadje druk gelost en

geladen. Wellicht droeg de druk van die zware kraan er toe bij om den toren uit het lood te doen hangen, terwijl de grondslagen ook verzwakt waren „door de maalinge der IJ- en Amstelstroomen”. Wel vier voet helde de top over, maar, schrijft Wagenaar, „hij wierd met veel beleid wederom regt gezet”. De voet werd n.l. rondom ingeheid en bovengronds verzwaard met een steenen mantel ter dikte van 4½ voet, terwijl de toren zelf door zware kabeltouwen en masten recht gewonden werd.

In 1852 werd door de Commissie van Financiën voorgesteld het gevaarte te sloopen. doch de gemeenteraad achtte het oude gebouw de kosten eener herstelling nog wel waard. Eene som van f 6718 werd daarvoor besteed. Later, in 1908, werd de toren nogmaals bedreigd, ditmaal niet door slooping, maar door ontsiering. Het Dagelijksch Bestuur wilde n.l. den voet betimmeren met een permanenten aanbouw ten behoeve van een politiepost en van een afdelingsbureau voor Publieke werken. De toren zou derhalve een z.g. „puist” krijgen, waarvoor reeds een post op de begrooting was uitgetrokken. Doch in den gemeenteraad openbaarde zich eene vrij sterke oppositie tegen dit plan, en toen ook de Schoonheidscommissie het afkeurde, zag men van de uitvoering af. Zoowel uit een architectonisch als uit een historisch oogpunt gold de Montelbaanstoren als een merkwaardig gebouw, en een „puist” als 'n soort van monumentschennis. Er werd toen voorgesteld om den toren inwendig te verbouwen, ten einde daar vertrekken in te richten voor het personeel van het Waterkantoor; voorts om den voet te ontdoen van de houten gebouwtjes, die er tegen aangeplakt waren, en de alsdan vrijkomende muurvlakten

Foto C. Steenbergh.

AMSTERDAMSCH E TORENS. DE WESTERTOREN.

te restaureeren. Daarvoor werd eene uitgave van f 5000 vereischt. Maar het moest niet gezegd kunnen worden dat Amsterdam „n'était pas assez riche pour payer sa gloire.”
(Wordt vervolgd). S. KALFF.

ROTTERDAM WOONSTAD.

ALS eene mooie, aangename stad staat Rotterdam niet bekend. En wanneer men de prachtige Maas en enkele havens en grachten wegdenkt, valt er ook niet veel schoons te boeken. Gebouwen of fraaie stadsgedeelten zoals vele andere groote steden te zien geven, vindt men er weinig. Vele rijke kooplieden kiezen dan ook het nabijgelegen 's Gravenhage als hunne woonstad en slijten slechts de werkuren te Rotterdam.

Het is dan ook geen wonder dat de tegenwoordige Burgemeester tracht, niet slechts voor de havens, maar ook voor de stad zelve wat meer de aandacht te trekken en men moet de gelijke offers bewonderen, die thans ten opzichte van verfraaiing en verbetering worden gebracht, om haar een meer grootsch en waardig aanzien te geven.

En zoo zal Rotterdam binnen weinige jaren dan ook een geheel ander aspect dan thans vertoonen. Wat gebouwen betreft, denken men slechts aan de plannen voor het royaal-in-opzet nieuwe stadhuis, het postkantoor, de bibliotheek, de Beurs, een hôtel-café van een paar millioen, eene groote concertzaal, rijke kantoor-gebouwen, nieuwe musea, academie, en least not least een reusachtig park, een stadion, enz., enz. alles in wording binnen afzienbaren tijd.

Of de stad als woonstad alsdan meer zal bekoren, moet worden afgewacht, zeker echter zal het aanzien den vreemdeling meer aanlokken dan thans het geval is, en valt het streven daartoe der overheid en particulieren zeer toe te juichen.

Dat het bevorderen van stedenschoon dezelfde zorg en waakzaamheid vraagt, als die voor handel en verkeer, en de autoriteit met die esthetische taak belast, zeer bijzondere eigenschappen aan ook artistieke talenten moet paren, zal zeker niemand ontkennen.

De overheid van Amsterdam en den Haag en enkele andere steden, heeft dan ook bekende kunstenaars opgedragen, om plannen te maken van stads uitbreiding, of gedeelten daarvan, bestemd voor pleinen en speciale kwartieren, het overbruggen van grachten, enz. pogingen, om daardoor de schoonheid eener stad, te lang verwaarloosd, ook voor latere eeuwen te bevestigen.

Zijn ook te Rotterdam gezaghebbende personen op artistiek gebied met die leiding belast? Wij betwifelen het. Het ligt niet in de bedoeling kleingeestige kritiek op het overigens kloek beleid van het gemeentebestuur uit te oefenen, maar wetend hoe veel voor de toekomst van een kunstzinnigen opzet voor aanleg en bebouwing eener stad kan afhangen, beschouwe men enkele opmerkingen niet als betroeterij of bedilzucht, maar als pure belangstelling in de toekomst onzer woonstad.

We willen slechts op een paar voornaamste punten wijzen.

Volledige plannen voor uitbreiding, opgemaakt door, of met medewerking van speciaal kunstzinnige vakmensen, zoals elders geschiedde, plannen, waarbij althans in groote lijnen rekening is gehouden met de toekomst, waarin geprojecteerd zijn de hoofdverkeerswegen, de meer luxeuze kwartieren, evenals die der arbeidersbevolking, de plaats voor fabrieken en openbare gebouwen of pleinen, bezit Rotterdam niet. En al zal vaak bij uitvoering van die plannen in details moeten worden afgeweken, toch wordt zoo'n totaalplan door alle deskundigen een der voornaamste eischen geacht voor goeden stedenaanleg, vooral waar zoals hier, wegens de steeds groote annexatiën de stadsuitbreiding een der reusachtigste zal worden onder de groote steden van Europa.

De omstreken van Rotterdam zijn gedeeltelijk vlak, gedeeltelijk sterk afwisselend. Wanneer men eene wandeling of fietstocht wil ondernemen en het gewoel der drukke stad een uurtje ontvluchten, bezit de omgeving van Rotterdam daarvoor nog wel aardige dijken, polders en landerijen. Men denke b.v. aan een tochtje over Charlois, naar Rhoo, Poortugaal, Pernis, Dordrecht, e.a. Nu worden in den laatsten tijd veel van die dijken en gronden weggegraven en verwijderd ten behoeve der nieuwe havens, iets

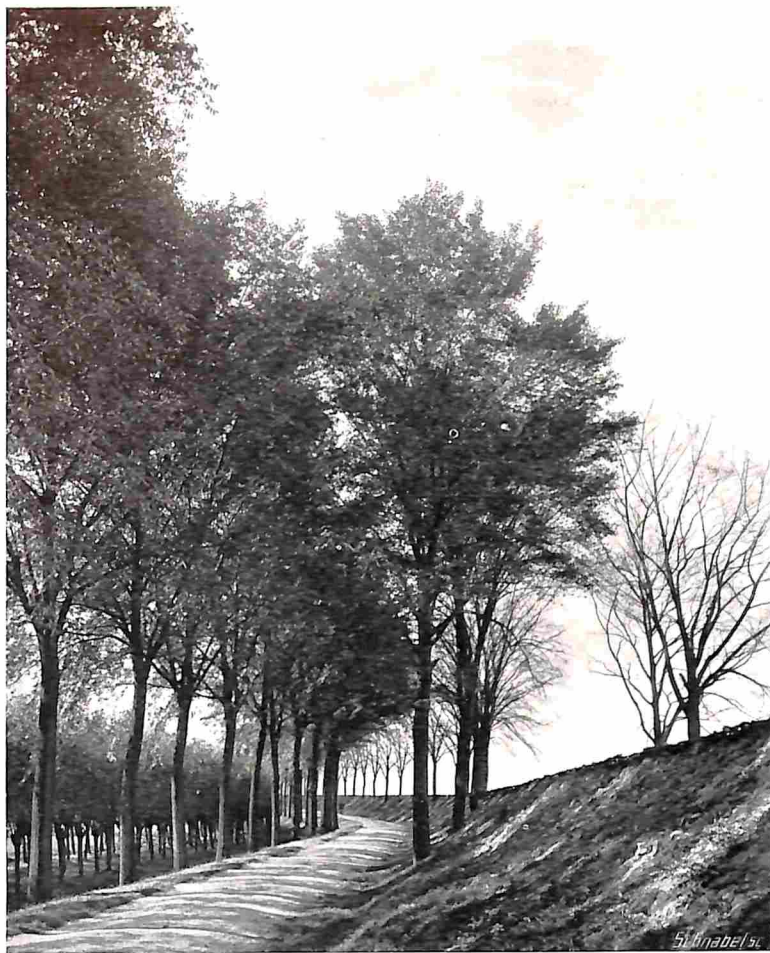

Foto C. Steenbergh.

ROTTERDAM WOONSTAD. DE REEDIJK ONDER ROTTERDAM.

Op deze afbeelding is duidelijk zichtbaar, dat de weinige en niet ingedijkte boomen zijn blijven leven, en de andere zijn gestorven.

eene verrukkelijke wandeling en een mooi voorbeeld van moderne straatversiering. De grond ter zijde was dan ook spoedig verkocht en bebouwd. Voor een betrekkelijk klein gedeelte was deze Singel nog te verlengen tot tegen de spoorbaan naar den Haag, waarmede, bij groot gebrek aan bouwgrond, men haast gereed is. Nu zoude men in een dergelijk kwartier ook gaarne zien dat de schoonheid der aldaar verrijzende gebouwen in overeenstemming was met die der fraaie natuur en aanleg, en alle middelen zouden worden aangewend om daartoe te geraken. En wat gebeurt nu? De bouwgrond aldaar zal binnenkort aan den meestbiedenden worden verkocht! De grootste beunhaas kan er dus bouwen, indien hij maar het meeste geld voor den grond wil bieden. Nu weten we wel dat er schoonheidseischen zullen worden gesteld aan de te stichten huizen, maar wat beteekent dit, als de man, die ze bouwt, er niets voor gevoelt, als de grondprijs dermate is opgedreven dat op den bouw op allerlei wijze moet worden beknibbeld en bezuinigd? Ik durf voorspellen, dat de gemeente voor eenige guldens voordeel, voor altijd een der fraaiste wijken hierdoor zal ontsierd zien. Wat dan? Schoonheidscommissieën brengen vele bezwaren met zich. Goede architectuur behoort tot de uitzonderingen. Is geen ander middel mogelijk?

Hoe dit zij, de grondprijs op deze wijze opdrijven is zeker een verkeerde wijze, om het schoone te bevorderen. Men vrage een niet overdreven, behoorlijken prijs, moedige op een of andere wijze den bouw van fraaie huizen aan, belastte een autoriteit, zooals in den begiune van dit stukje is te kennen gegeven, met de zorg voor de schoonheidseischen voor alles wat den aanleg en de bebouwing der stad betreft. Een autoriteit die onpartijdig is en de noodige mate van zelfstandigheid en vrijheid bezit, zich geheel aan zijne taak te kunnen geven.

Op deze wijze zal het mogelijk zijn aan Rotterdam ook als fraaie woonstad eenige aantrekkelijkheid en een eigen cachet van schoonheid te verlenen. Hiertoe medewerken moet het doel zijn van een ieder, wien de toekomst der stad ook in dit opzicht ter harte gaat.

JAC. V. GILS.

DE HEILIGE PILLENDRAAIER.

HET BOETSEEREN. *)

OP welke wijze vervaardigt het mestkever-wijfje haar zonderlinge wieg? Het is zeker, dat die niet gefatsoeneerd wordt bij 't vervoer der ingrediënten: de peervorm toch is niet te verklaren door een alzijdig-rollende beweging over den grond, noch kan men het toeval als factor aanvaarden. Wat den buik van de flesch betreft, dat heuveltje, waarin de kamer van ontluking gegraven is! Dit fijne werkstuk kan toch onmogelijk 't resultaat zijn van hevige, onregelmatige schokken. Het kleinood van den juwelier wordt

*) Vervolg van No. 27 (bladz. 321).

nu eenmaal niet op 't aanbeeld van den hoefsmid vervaardigd. Om zijn kunstwerk te maken, trekt de beeldhouwer zich in zijn atelier terug. De mestkever handelt eveneens. Hij sluit zich diep in zijn kluis op, om in stille afzondering de binnengesleepte materialen te boetseeren. Er staan het dier nu twee wegen open, tot verkrijging van 't te bewerken blok. Nu eens bemachtigt het insect op de ons bekende wijze dat stuk van de taart, dat naar zijn zin is. Het wordt ter plaatse zelf tot een bol gekneet en vervolgens naar huis gerold. Indien het levensmiddelen gold, die voor eigen gebruik bestemd waren, zou hij niet anders handelen.

Heeft de bal dan de gewenschte grootte gekregen en is het terrein niet gunstig om er zich een hol te graven, zoo begeeft hij zich met zijn rollende vracht op weg; hij trekt op goed geluk uit, tot hij een geschikt punt gevonden heeft. Gedurende het vervoer wordt de pil aan de oppervlakte hard, tengevolge van de kleine zandkorreltjes, die er een weinig aan blijven kleven. Deze korst van aarde, die er onderweg aan gekomen is, is een duidelijk teeken van een meer of minder verre reis. Deze bijzonderheid is van belang, zooals aanstonds blijken zal.

Een anderen keer schijnt de bodem in de onmiddellijke nabijheid van de klomp, waaruit het stuk genomen is, het insect geschikt voor te komen om er een hol te graven. De weinig steenachtige bodem is gemakkelijk te bewerken, zoodat hier noch van een reis noch van bolvorming van de specie sprake behoeft te wezen. Het weeke beschuit van 't schaap wordt bemachtigd en opgeborgen, zooals het gevonden wordt en komt of in zijn geheel, of in stukken, in ieder geval als een vormlooze massa in 't atelier.

Dit laatste geval doet zich buiten in 't vrije veld slechts hoogst zelden voor, omdat de gemakkelijk te bewerken terreinen tamelijk schaarsch zijn en het insect derhalve lang moet rondwalen om er een te vinden. In mijn kweekglazen echter, waar ik de aarde vooraf heb doen zeven, is het terrein alleszins gunstig. Ieder punt wordt voor uitgraving geschikt bevonden, reden dan ook waarom 't wijfje dat voor haar legsel gaat zorgen, zich bepaalt het buitgemaakte stuk onder den grond te brengen, zonder er eerst een bepaalden vorm aan gegeven te hebben.

Maar hetzij deze wijze van opbergen plaats hebbe in 't vrije veld of in mijn voliëres, het eindresultaat is in beide gevallen verrassend. Den vorigen dag had ik een vormlooze klomp in de aarde zien verdwijnen. Den volgenden dag en den dag daarop bekijk ik 't atelier en daar vind ik den kunstenaar aan den arbeid. De vormlooze massa is reeds een volmaakt zuiver, met groote zorg afgewerkt, peertje geworden.

Het kunstig voorwerp draagt de zichtbare teekenen van de manier, waarop het vervaardigd is; het gedeelte dat op den bodem van de grot rust, is ingelegd met kleine zandkorreltjes; al 't overige is glad gepolijst. Door haar gewicht en ook door den druk, dien de kever er bij 't kneden op heeft uitgeoefend, is de nog weeke peer bezoedeld met aarde op dat gedeelte, dat met den vloer van 't atelier in aanraking is geweest; 't overige, en dat is het grootste deel, heeft de fijne afwerking, die 't insect er aan gegeven heeft, behouden.

Het gewicht van deze zorgvuldig waargenomen bijzonderheden, springt duidelijk in 't oog: de peer is niet het werk van een draaier; ze is niet verkregen door 't voorwerp te rollen over den vloer eener ruime werkplaats, want dan zou er aan alle kanten zand aan blijven kleven. Bovendien sluit 't aanwezig zijn van den hals deze wijze van bewerking uit. Ze is zelfs niet omgekeerd, want dan zou de bovenkant sporen van zand moeten vertoonen. Zonder zijn peer te verplaatsen of om te keeren, heeft de mestkever haar dus op de plaats zelfs gekneet; hij heeft haar geboetseerd met lichte streekjes van zijn breede voorpooten, evenals we hem in het volle licht zijn pil hebben zien modelleeren.

* * *
Laat ons nu eens nagaan, hoe 't insect zich in zoo'n geval in de vrije natuur gedraagt. De materialen worden dan van verre aangesleept en in 't hol gebracht in de gedaante van een, over zijn gansche oppervlakte met zand bezoedelden bal. Wat zal 't insect met dezen kogel uitvoeren, die reeds den buik der toekomstige peer vertoont? Het antwoord op deze vraag was niet zoo heel moeilijk te vinden. Het kwam er slechts op aan, het wijfje in 't hol te vangen, en haar met pil en al over te brengen naar mijn werkkamer, om de gebeurtenissen van dicht bij te kunnen aanschouwen.

Een groot bekerglas wordt met gezeefde aarde gevuld, deze bevochtigd en een weinig aangedrukt, en hierop het moedertje met haar dierbare pil gebracht, die ze krampachtig omklemd houdt. Ik plaats mijn toestel in 't half-duister en wacht kalm af wat er gebeuren zal. Mijn geduld wordt niet al te lang op de proef gesteld, want aanstonds zie ik, dat de onderbroken werkzaamheden hervat worden.

In sommige gevallen zie ik het wijfje aan de oppervlakte haar bal vernielen, aan stukken breken en verkrumelen. Dit is geenszins het werk van een wanhopige, die zich opgesloten ziende, in zijn vertwijfeling het geliefde voorwerp verbrijzelt. Het is een verstandige daad, die de hygiëne gebiedend eischt. Het in de haast bemachtigde stuk vordert thans een ernstig en nauwgezet onderzoek, omdat dit te midden eener bende verwoede concurrenten bezwaarlijk heeft kunnen geschieden. De pil kan zeer goed kleine Onthophagen of Aphodiën *) bevatten, waarop bij 't haastig bemachtigen van den buit niet gelet kon worden.

Deze onwelkome gasten, die zich in de massa bijzonder op hun plaats gevoelen, zouden de toekomstige peer gaarne willen benutten, zeer ten ongerieve van den wettigen verbruiker. De bal dient dus van dit lastig gespuis gezuiverd te worden. Na hem dus geheel uitgeplozen en verkrumeld te hebben, worden de stukken verzameld en de bal opnieuw vervormd, thans ontdaan van zijn zandige korst. Hij wordt hierop onder den grond gebracht en verkrijgt daar wederom de gedaante van een peer, waaraan (behalve aan 't steunvlak) geen enkel smetje kleeft.

Om de vervaardiging van de peer te bespieden, is lang geen gemakkelijke zaak: de lichtschuwe kunstenaar staakt onmiddellijk zijn bezigheid, zoodra ook maar een enkele lichtstraal in zijn atelier valt. Hij heeft absolute duisternis noodig om te kunnen arbeiden en ik heb noodzakelijk licht noodig om hem te kunnen bespieden. Hoe nu tegelijkertijd aan die beide voorwaarden te voldoen. Laten we beproeven de waarheid bij gedeelten te ontdekken, die zich in haar volheid aan ons oog onttrekt.

Ziehier het toestel waarvan ik me bediend heb.

Ik neem op nieuw mijn groot bekerglas van zoo even, en vul dit met een laag zand ter dikte van een paar vingers. Ten einde nu het atelier met doorschijnende wanden te verkrijgen, dat ik voor mijn proefneming noodig heb, zet ik op die aardlaag een driepoot waarop ik een plankje leg, dat precies in mijn beker past. Het kamertje met den glazen wand moet nu het ruime gewelf verbeelden, waar het insect werkt. In den rand van 't plankje is een insnijding gemaakt, groot genoeg om den kever met zijn pil doorgang te verlenen. Eindelijk is de ruimte van 't glas boven 't plankje geheel met aarde gevuld.

Gedurende die voorbereidselen is een gedeelte van de bovenste aardlaag door de opening van 't plankje naar beneden gestort en heeft een hellend vlak doen ontstaan, dat den toegang tot het atelier gemakkelijker maakt. Dit is juist, wat ik voor mijn doel noodig heb.

Zoodra de kunstenaar dat valluikje ontdekt zal hebben, zal hij langs deze helling van zelf de doorschijnende loge bereiken, die ik voor hem in gereedheid heb gebracht. Hij zal er echter alleen dan in nederdalen, als er een diepe duisternis heerscht, en ook daarvoor hoop ik te zorgen. Ik maak dus een cylinder van bordpapier, die van boven gesloten is en volkomen om het bekerglas past. Met dit étui bedekt, zal 't in het kamertje pikdonker wezen; neem ik 't echter plotseling weg, dan zal het er licht genoeg zijn, om te kunnen zien, hoe ver 't insect met zijn arbeid gevorderd is.

Is alles zoo ver klaar, dan ga ik er op uit om een wijfje te zoeken,

*) Kleine mestkevers, die ook bij ons menigvuldig voorkomen. Bij de Onthophagen dragen de mannetjes uitsteeksels op den kop; de Aphodius-soorten tonen dikwijls fraaie kleuren en fijne teekening. S. L.

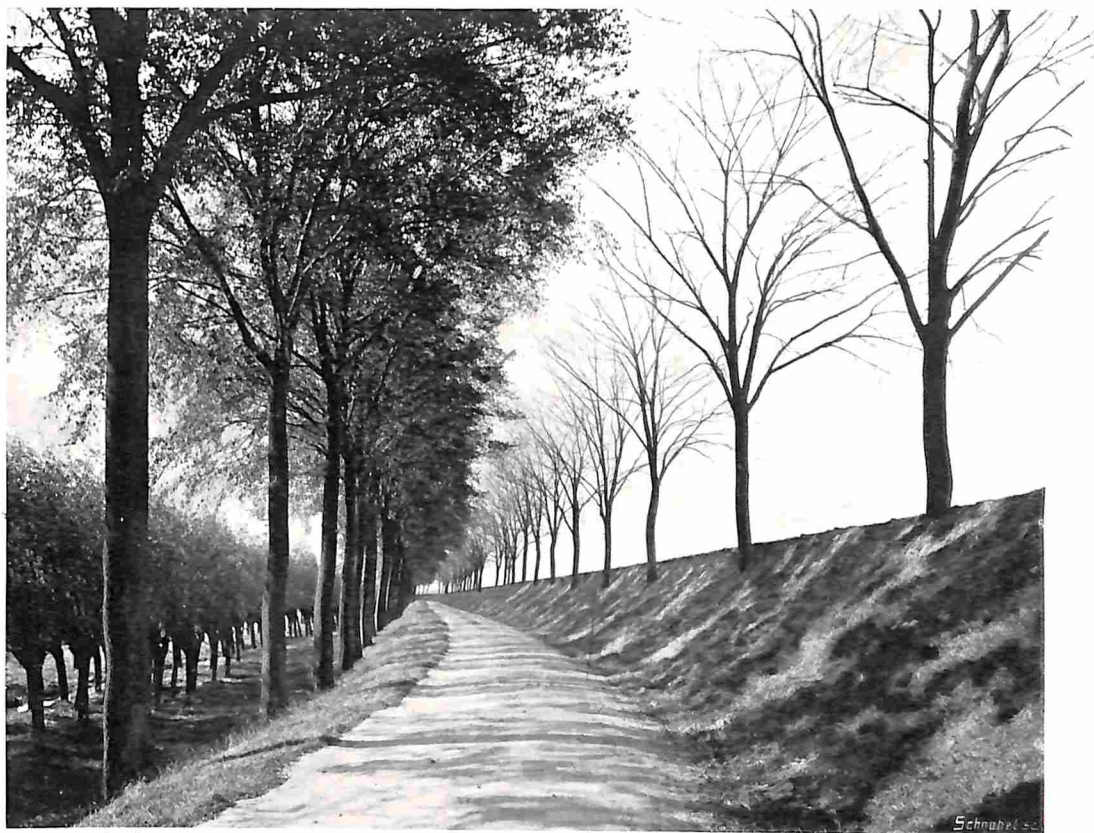

Foto C. Steenberg.

ROTTERDAM WOONSTAD. DE REEDIJK ONDER ROTTERDAM.

De (rechts) den nieuwen dijk in den weg staande boomen zijn te ver in den grond bedolven en gestorven, waardoor een mooie laan haar bekoring grootendeels heeft verloren.

dat zich pas in haar natuurlijk verblijf onder den grond heeft teruggetrokken. Ik breng haar met haar bal aan de oppervlakte der bovenste aardlaag, dek het toestel met zijn kartonnen huls toe en wacht de komende dingen af. Niet rustend voor haar eitje veilig geborgen is, zal het moedertje op nieuw een hol graven en daar haar schat in sleepen, ze zal de niet zeer dikke laag spoedig doorboord hebben en 't plankje aantreffen, dat haar dezelfde moeilijkheden in den weg legt als de steenen, die haar in normale gevallen vaak den pas afsnijden; ze zal, de oorzaken van deze hindernis nasporende, de insnijding ontdekken en door dit valluik te land komen in een benedenverdieping, die voor haar een ruim en vrij verblijf zal zijn, waar ze zich ongestoord van haar plicht zal kunnen kwijten. Zoo althans stel ik me de komende gebeurtenissen voor. Maar dat alles vereischt zekerer tijd en 't zal zaak zijn, tot den volgenden morgen te wachten, eer ik mijn vurig verlangen bevredigd kan zien. 't Geschikte oogenblik schijnt gekomen. Met opzet heb ik de deur van mijn werkkamer den vorigen dag open gelaten, omdat 't omdraaien van 't slot mijn wantrouwen kunstenaar in de war brengen en hem zijn arbeid zou doen staken. Voor meerdere voorzichtigheid heb ik vilten pantoffels aangetrokken. Behoedzaam sluip ik nader, hef plotse-ling den cylinder op, en zie, dat mijn voorspelling juist is geweest.

De mestkever is inderdaad in 't glazen atelier aanwezig. Ik verras hem te midden van zijn bezigheden, zijn breede poot rust op de reeds in wording zijnde peer. Maar, verbijsterd door het plotseling invallende licht, staakt hij zijn werk en blijft onbeweeg-lijk en als versteend zitten. Dat duurt enkele seconden. Ver-volgens draait hij me den rug toe en klautert onbeholpen langs het hellend vlak naar boven, om de in duisternis gehulde hoogten van zijn galerij te bereiken. Ik sla een vluchtigen blik op zijn werk-stuk, neem nota van zijn vorm en ligging en dompel hem opnieuw in duisternis. Laten we de onbeschei-denheid niet te ver drijven en later ons bezoek eens herhalen.

Mijn onverwacht en kort bezoek leert ons reeds iets omtrent den geheimzinnigen arbeid. De pil, die aanvankelijk den zuiveren bolvorm vertoonde, draagt nu een duidelijk zichtbaar randje, dat een soort van ondiepen krater begrenst. Het voor-werp lijkt wel een verkleinde editie van die voor-historische potten, met dikken buik, voorzien van een ruwen rand om de opening en met een korten hals.

Deze peervorm in aanleg leert ons de werkwijze van 't insect, welke wonderwel overeenstemt met die van den mensch uit 't qua-ternaire tijdperk, die de draaischijf van den pottenbakker nog niet kende.

Op den kneedbaren bal ontstaat een cirkelvormige groeve, 't begin van den hals; bovendien is er een plat uitwas op zichtbaar geworden, waarop, tengevolge eener neder-waartsche drukking, de stof naar den rand is gestuwd en, waardoor een krater met ongelijke boorden is ontstaan.

Tegen den avond wordt onder de meest volkomen stilte een tweede, even onverwacht, bezoek gebracht. De modelleur is, blijkbaar van den schrik bekomen, opnieuw in zijn atelier afge-daald. Wederom door een sterk licht bestraald en van de wijs gebracht door de zonderlinge gebeurtenissen, die mijn kunst-grepen hebben doen ontstaan, is hij opnieuw naar de boven-verdieping gevluht. Het arme moedertje, dat ik met mijn aan-houdende belichtingen vervolg, verdwijnt in de duisternis, maar zeer tegen haar zin en met aarzelende schreden.

Het werk is flink gevorderd. De krater is dieper geworden, de ruwe randen zijn verdwenen, dunner geworden, naar elkander toe gebracht en eenigermate uitge-rekt gelijk de hals van een peer. Overigens is het voorwerp precies op dezelfde plaats gebleven. Het gedeelte, dat op den vloer rustte, is nog steeds beneden; dat, hetwelk boven lag, is boven gebleven; de krater, dien ik aan mijn rechterhand zag, is door den hals vervangen en ligt nog rechts, hetgeen mijn vroe-gere beweringen volkomen staft n.l. dat hier geen sprake mag zijn van een rolbeweging, maar alleen van een drukking, die kneedt en vormt.

Den volgenden dag heeft het derde bezoek plaats. De peer is af. De hals, die gisteren nog gaapte is thans gesloten. Het ei is dus

DE HEILIGE PILLEN-KEVER.

PIL VAN DEN KEVER, TOT EEN KOM UITGEHOLD, TENEINDE HET EI TE ONTVANGEN.

gelegd, het werk is geheel voltooid op 't polijsten na, een arbeid, waarna ik blijkbaar het wijfje stoorde, dat haar werkstuk zoo gaarne den zuiveren geometrischen vorm geeft.

Het fijnste deel van 't proces ontsnapt me echter. Ik zie zeer goed, hoe de broedkamer gevormd wordt: de ruwe rand die den oorspronkelijken krater omgeeft, verdunt zich onder den druk der pooten tot een plaat, die zich ten slotte tot een zak plooit, waarvan de opening steeds kleiner en kleiner wordt. Tot zoo ver is alles me duidelijk. Maar ik vind geen verklaring voor de zuivere afwerking der cel, waar 't eitje moet uitkomen als ik let op de ruwe werktuigen van 't insect, de breede en getande voor-pooten, waarvan de onhandige bewegingen sterk herinneren aan het housterig gemanoeuvreer van een automaat.

Hoe verkrijgt de mestkever, met die onbehouwen werktuigen toegerust, welke uitsluitend voor steenarbeid geschikt lijken, de geboorte-kamer, het ovaalvormige kluisje, zoo fijn gepolijst en van binnen geglazuurd? Zou de poot, die ruwe steenhouwerszaag, met die grove tanden gewapend, door de nauwe opening naar binnen gebracht, thans de werking van den kwast kunnen verrichten? Waarom niet? 't Is al meermalen opgemerkt en 't kan geen kwaad 't nu nog eens te herhalen: 't werktuig maakt nu eenmaal den werkman niet. Het insect verricht zijn specialen arbeid met elk werktuig onverschillig welk, waarvan het voorzien is. Een schaaft wendt hij aan als zaag, en omgekeerd gebruikt hij de zaag in plaats van de schaaft, evenals de ideaal-werkman, waar Franklin van spreekt. Van dezelfde forsche getande hark waarmee de mestkever de aarde bewerkt, maakt hij zich een troffel en een kwast om de muren der kamer te witten, waar de larve zal geboren worden.

Ten slotte nog een enkele op-merking over die broedkamer. Aan 't einde van den hals der peer flad-deren steeds eenige vezelhaartjes, terwijl de rest zorgvuldig gepolijst is. Daar is de stop, waarmee de moeder het gat gesloten heeft, na-dat het eitje op zijn plaats is ge-bracht, en die stop heeft, zooals zijn behaard oppervlak doet zien, den druk niet ondervonden, die overal elders elk vezeltje in de massa heeft doen verdwijnen.

Waarom werd dit gedeelte bij uitzondering gespaard, terwijl de peer zelf dien krachtigen druk der pooten moest ondergaan? Met zijn voorste einde rust het eitje tegen die prop, die, zoo die gedrukt ware geworden, de drukking zou hebben overgeplant op 't kiempje en dat in gevaar gebracht zou hebben. De moeder, die zich blijkbaar daarvan bewust is, stopt dus de opening met een niet aangedrukte prop: de lucht-verversching in dat kamertje is dientengevolge verzekerd en het ei zal niets te duchten hebben van het geweld der machtige boetseer-organen.

J. H. FABRE,
(Vert. door P. G.).

(Wordt vervolgd).

J. H. FABRE. †

J. H. FABRE. †

DE groote Fransche entomoloog is niet meer: de vorige week overleed Fabre in den leeftijd van 92 jaar te Serignan.

Fabre, die een schijnbaar dorre wetenschap als de insectenkunde wist op te heffen tot de regionen der poëzie, is voor onze lezers geen onbekende. Reeds een viertal jaren nemen wij gergeld opstellen van zijne hand op, vrije be-werkingen van zijn „Moeurs der insectes” en „La vie des insectes”. En al die ze las, zegt het Edmond Rostand na: „Il sait conter”, hij weet wat vertellen is. Maar ook, hij weet wat diepe studie, wat nauwgezet onderzoek is. „Buiten” is er trotsch op, dezen grooten Franschman nader tot onze landgenooten te hebben gebracht.

De kluizenaar van Serignan, die toch een zoo geestig, een van leven tintelend mensch bleek, heeft een leven vol zorgen gehad, en eerst op hoogen leeftijd die waardeering gevonden, welke hij verdiende. Hij zocht geen roem en grootheid, al zal het hem goed hebben gedaan, toen de President der Fransche republiek hem ruim een jaar geleden officieel kwam huldigen. Zijn roem heeft hij niet gekocht door de wereld in het gevele te komen. Als jongen betaalde hij zijn schoolgeld met wat hij als klokluider verdiende. Als reeds bejaard man is Fabre, de stille geleerde, die zich geheel aan zijn wetenschap gaf, somtijds bijna van honger omgekomen. Het zal hard voor hem geweest zijn, op 't eind van zijn leven een toelage van den Franschen Staat te moeten aanvragen.

Hij behoort tot die grooten, wiens naam blijft voortleven en wiens werk velen tot een leering en verkwikking zal blijven.